

A high-contrast, black and white portrait of a woman, likely a Native American, wearing a beaded necklace and a patterned garment. The image is heavily stylized with high contrast and grain.

27233

[illegible]

નિ: ના, ના, પણ આ પુરૂષો તે અમને સ્ત્રીઓને સંભળે છે શું? હાં!

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૯૫૨૩૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ નેજરલમેન ડાહર

વિષય ૬-૧૨

પુષ્પ-વાદિકા]

શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ

[પુષ્પ: ૪૬]

જેન્ટલમેન લોકર

: યાને :

ખાનદાનનો સફરચંદ

[એક એકાંકી હાસ્યરસિક નાટક]

પ્રયોજક: " પુષ્પ. "

(પુનઃ મુદ્રણના સર્વાધિકાર પ્રયોજકને સ્વાધીન છે.)

: પ્રકાશક :

બદામી બ્રધર્સ. વાડીફળીઆ પાંચીઆરી મુન.

સોલ એનર્ડ

શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય

ટાવર રોડ—મુરત

આવૃત્તિ પહેલી]

૧૯૩૦

[પ્રત ૨૦૦૦]

મૂલ્ય: ચાર આના

પાત્રપરિચય

જયમણિ એક કોરી કેળવણી પામેલો સ્કુલ-
માસ્તર

ચતુર માસ્તરનો ચબરાક નિશાળીઆ

મધુકર... ... જેન્ટલમેન લોફર — ખાનદાનનો
સફરચંદ

જ્યોતિ પુરુષવર્ગને પડકારતી જયમણિની
વીસમીસદીની સ્ત્રી

મીસ રોઝી... ... જ્યોતિની સ્કુલ-ફ્રેન્ડ (સખી)

* ઉપરાંત સ્તેશી-સંબંધીઆ વિગેરે. સ્થળ: મુખર્મ *

— ચેતવાણી —

લેખકની લેખિત પરવાનગી વિના આ
આખી કોમેડી અથવા તો એનો કોઈ પણ
ભાગ અગર ગાયન કોઈ પણ માણસે કોઈપણ
નાટક અગર ખાનગી મેળાવડા માટે છાપવું
છપાવવું કે ભજવવું નહિ. કર્તાએ સર્વાધિકાર
કાયદેસર રજીસ્ટર્ડ રાખ્યા છે.

સુરત-અરાનપુરી ભાગળ પર આવેલા શ્રી “મોટેશ્વર” પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં મણીલાલ ભગવાનદાસે પ્રકાશક: અદામી અધર્મ માટે છાપી.
તેમણે વાડીફળીઆ પગથીઆ શેરી-સુરતમાંથી પ્રસિદ્ધ કરી.

❧ એ બોલ ❧

સરસ્વતીની કુલવાડી પર આ છેતાળીસમું કુલકું !

આ હાસ્યરસિક એકાંકી નાટક મ્હારા એક રંગભૂમિને માટે લખવામાં આવેલા સામાજિક નાટકમાંથી અન્નગ પાડી પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન યુગને અનુસરીને એ લખવામાં આવેલો હોવાથી એમાં સમયાનુસાર કેટલાક બંડખોર વિચારો રળુ કરવામાં આવ્યા છે.

ઉપર ટપકેથી વાંચનારને કદાચ આ નોનસેન્સ જેવો અને સ્ત્રીવર્ગ અગર પુરૂષવર્ગની મશ્કરી કરનારો માલમ પડશે, પણ મ્હારો આશય એ બેમાંથી એકે પણ નથી. આપણી હિન્દુસમાજમાં સ્ત્રીઓની જે દુઃખદ અને દીન દશા છે, એનો ખ્યાલ સ્વચ્છંદી પુરૂષોને કંઈક આવે, એ દૃષ્ટિએ આ મ્હેં એક કટાક્ષ ચિત્ર રળુ કર્યું છે.

ધણા માસિકમાં ‘જો હું સ્ત્રી હોઉં તો ! અને જો હું પુરૂષ હોઉં તો !’ એવા અરસપરસની ટીકા કરનારા લેખો જોણે વાંચ્યા હશે, તેને આમાં જરૂર રસ પડશે જો જગતની તમામ સ્ત્રીઓ પુરૂષ થઈ જાય, અને પુરૂષો સ્ત્રીઓ થઈ જઈ એમના કામ સંભાળવા લાગે, તો કેવો ફેરફાર થાય ? કેવી રમુજ પડે ? એનું એક રસિક કાદપનિક પણ માર્મિક રેખાચિત્ર મ્હેં આમાં દોરવા પ્રયાસ કર્યો છે.

પુરૂષવર્ગ આ વાંચી પોતાની આંખો ઉઘાડે, સ્ત્રીઓને સમજતા થાય, એમની કીંમત આંકતા થાય. અને પોતાના સ્વામીત્વને ભૂલી એમને સન્માનની નજરથી નિહાળી પોતાની સેવિકા નહિ પણ સહચરી તરીકે સ્વિકારતા થાય, એજ એક માત્ર ઉદ્દેશ ! પ્રભો ! એ સત્વર પાર પાડે !

વાડીફળીઆ પગથીઆશેરી, } લવદીય “પુષ્પ”
મુરત. જન્મશ્રી. ૧૭-૮-૩૦ } ગમનલાલ હીરાલાલ બદામી

—: એકેએક માણસને ઉપયોગી:—

૫૦૦ પાનાનું પાકા પૂઠાનું દળદાર પુસ્તક

—: તમે ગામડાના હો કે શહેરના હો !:—

—: ન્હાના દુકાનદાર હો કે મોટા વેપારી હો !:—

—: અથ્રેણ પાઉન્ડ શિર્સીંગની રીતે વ્યાજ ગણતા હો !:—

—: અગર દેશી રૂપીઆ આના લેખે વ્યાજ ગણતા હો !:—

લાંબા લાંબા સરવાળા, આદમાફી, ગુણાકાર ને ભાગાકારમાં નકામે વખત ગાળવા કરતા તમે આ પુસ્તકની ફક્ત એકજ નકલ ખરીદો.

વ્યાજગણિત

કે જ્યાં એક રૂપીઆથી માંડીને તે એક લાખ રૂપીઆનું ગમે તેટલા આનાની તેરીખે એક દિવસથી માંડીને તે અધિક માસ સાથે તેર માસનું ૩ આ પાછ અને પા. શિ. પેન્સથી દેશી અને પરદેશી ખતે રીતે વ્યાજ તેની રીત સાથે ગણીને તૈયાર આપવામાં આવ્યું છે. એક સામાન્ય જ્ઞાન ધરાવતો માણસ પણ સહેલાઈથી સમજી શકે છે.

મૂલ્ય : રૂપીઆ બે (પોસ્ટેજ જુદું.)

ફક્ત પચાસ નકલ સીલકમાં છે.

== તાકીદે મંગાવી લ્યો ==

શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય,

ઢાવર રોડ—સુરત.

જેન્ટલમેન લોફર

* સમય: પ્રભાત *

પ્રવેશ પહેલો.

સ્થળ: માસ્તરનું ઘર

[પાત્રો: જયમણિ-જયોતિ]

(હાથમાં સાવરણી લઈ ઝાડુ ઘાટતા મહેતાજી જયમણિ પ્રવેશ છે.)

જયમણિ:—

ગાયન-૧

(ડાહ્યા દિવાના લાગે...રાગ)

વીસમી સદીમાં આજે રે...ઐરાંની બોલખાલા,
ઐરાં બધે પૂજાયે.....સહુ ગુણુ એના ગાયે,
બસ એ કરે તે થાયે રે...એની ફરે છે માલા...વીસમી.
ઐરીથી માન પામો.....ઐરીથી થાય નામો,
ઐરી વગર નકામો રે.....એની જ બોલખાલા...વીસમી.
ઐરાં પ્રમુખ થાતા.....સબ્યો હવે ચૂંટાતા,
પુરુષોને પાણી પાતા રે...તોયે જગતને બહાલા...વીસમી.
ઐરાં સમાજ સ્થાપે.....બાપણુ સમામાં આપે,
છાપામાં લેખ છાપે રે...સખમે' ઝુકાને વાલા...વીસમી.

મહેરબાન સદ્ગૃહસ્થો અને સત્તારીઓ ! આજે આપ સર્વેએ અહીંઆ પધારી અમારા સુધરેલા સંસારનેા નાટક જોવા માટે જે તસ્દી લીધી છે, તેને માટે આ સેવક તેમની મીસીસ તરફથી આપનેા આભાર માને છે.

બાબત જાણે એમ છે, કે અમારાં ઘરમાં મીસીસનું રાજ ચાલે છે. એમને પૂછ્યા સિવાય મ્હને પાણી પણ પીવાની સખત મનાઇ છે. સમજ્યા સાહેબો ? એમના કહેવાથી એમની આજ્ઞાને માન આપી સેવક સુરત છોડી મુંબઈનિવાસી બન્યા છે, એટલું જ નહિ પણ અહીંની હાઈસ્કુલમાં શિક્ષકની માનવંતી પુરશી શોભાવી મહિને પોણોસો કલદાર પણ એમની જ લાગવગ અને મહેરબાનીથી પેદા કરે છે. જ્યારે મીસીસ પણ મેટ્રીક પાસ છે. ઉપરાંત ગર્લ્સ સ્કુલમાં હેડમીસ્ટ્રેસ છે. એમને પણ સીત્તેર રૂપીઆ પગાર મળે છે; પણ તેમાં પચીસ પોળીઆ તો એમના ડ્રેસીંગના ખીલ માટે રીઝર્વડ રાખવાના ! ત્રીસ રૂપીઆ આ કાતરીઆનું લાડુ ! અને બાકી રહે તેમાં અમારાં પોઝીશન એટીકેટ રીસ્પેક્ટ મેનર્સ વિગેરે વિગેરે સાચવવાનું સમજી લેવાનું.

જ્યારે કોલેજમાં હતો, ત્યારે ખીજા યુવાનેાની માફક હું પણ રોમીઓ ને જીલીઅટનાં સ્નેહ-સ્વપ્નાં સેવતો હતો, બણેલા અને સુધરેલા વાઈફ સાથે સંસારના સ્વર્ગીય લ્હાવા લૂટવાના હવાઈ કિલ્લા ચણતો હતો. પણ એમાંનું

કંઈ નહિ. આ તો ઘરનો બજારો વનમાં ગયો, તો વનમાં લાગી દહાય....એવો મ્હારો ઘાટ છે. પેલી કહેવત છે, કે પરણેલો પીડાએ મરે ને કુંવારો કોડે મરે.

કુંવારા કોડે મરી ઘર માંડવા લલચાય છે,
લગ્ન-લ્હાવા લૂંટવા દીલમાં ઉછાળા થાય છે.
જીવાનીયા સમજેછ કે મેરેજમાં બસ માલ છે,
પણ અનુભવથી હું કહું કે આ અમારા હાલ છે. (ઝાડુ ખતાવે છે.)
અંજીથી પોલખપોલ પણ ઉપરથી દોરદમામ છે,
ચતુર હોય તો ચેતજો આમની બાબત આમ છે.

(અંધ મુઠ્ઠી ઉઘાડી ખતાવે છે.)

અમે ઘર માંડ્યું, તે પછી અમારા સંસારમાં સ્વર્ગ ઉતરે ને સ્નેહમાં ફાટફૂટ ન પડે, એટલા માટે અમારા મીસીસે પણ ગવર્નમેન્ટ સરકારની માફક અમારે બંનેને માટે ઇંડીયન પાનલ કોડના જેવો હસબંડ એન્ડ વાઇફ હોમ ડ્રેસ નામનો એક હળદાર ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. અને અમે બંનેએ રાજીખુશીથી એના દરેક કાયદાને માન આપવા અમારી સહી કરી છે. એમાંથી થોડીક કલમ હું આપને કહી સંભળાવું છું. એવણનો એવો મત છે, કે પુરૂષોએ સ્ત્રીઓને માટે શાસ્ત્રો રચ્યાં, કાયદાઓ ઘડ્યાં, તો પછી સ્ત્રીઓ પુરૂષોને માટે કંઈક પણ રચી જવાનો ફાળો કાં ન આપે ? હવે એમના કાયદાની કલમો. (૧) શ્રીમતીને જમાડીને

પાછળથી શ્રીમાને એમની અજીડી ધાળીમાં જમવું. (૨) એવણુ સહવારે ટયુશન પર જાય ત્યારે બાબાને રમાડવો ને હીંચકા નાખવા. (૩) રોજ જોડા ઉઠી કચરો-પૂંજો કાઢવો, અને એમને માટે દાતણપાણી તથા ચાહનો ડોઝ પણ ટાઈમસર તૈયાર રાખવો. (૪) શ્રીમતી હાથ હલાવતા જ્યારે આગળ ચાલે, ત્યારે એમના આ સર્વન્ટે....અરે ભૂલ્યો સ્વામી-દેવતાએ લખાયા-પોટલા બગલમાં મારી એમની પાછળ પાછળ હીંડવું. (૫) એવણુ મેડમ ચાર દિવસની વેકેશન પર જાય, ત્યારે.....જવા દ્યો એ વાત. બુચ્ચો સહામેથી એજ મહારા મહારાણી સરકાર પધારે છે, એટલે વિશેષ ખાત્રી નજરે લેઈને અને કાને સાંભળીને જ કરી લેજો.

(અપ-ટુ-ડેટ જ્યોતિનું આગમન)

જ્યોતિ:-

ગાયન-૨

(મા ! મ્હને ખાદીની ટોપી અપાવ...રાગ)

કહો પુરૂષોનું રાજ બધે કેમ ? (૨)

શાને સ્ત્રીઓ મણાય સાવ ઢેમ ? (૨)

અમે જાણ્યા છે આજ...હવે મૂકી છે લાજ...

ધપે આગળ જમાનો જેમ જેમ...(૨)

અમે આગળ વધીશું તેમ તેમ...કહો...

સ્ત્રીઓ પૂજે છે ને પુરૂષો પૂજાય છે,

પુરૂષો ખવડાવે તો સ્ત્રીઓ એ ખાય છે.

કાયદાનાં પુસ્તકો પુરવથી રચાય છે,
પત્ની પતિની ગુલામડી ગણાય છે.

પક્ષપાત ભેદ ભાવ કેમ ? (૨)

આવા પક્ષપાત ભેદ ભાવ કેમ...રે...કહો...

શાસ્ત્ર ને પૂરાણમાં પુરવને જો છૂટ છે,
તો હું કહું છું શાસ્ત્ર ને પૂરાણ બધાં જૂઠાં છે.

વર્ષોથી છે મ્હને વહેમ...(૨)

આજ વર્ષોથી થાય મ્હને એમ ?

... કે બધું પુરવેનું રાજ બધે કેમ ?

ચાલો, ક્યાં ગયા ? સાંભળો છો કે ? મ્હારો ટચુશનનો
ટાઈમ થવા આવ્યો. ચાહ થઈ ગઈ કે નહિ ?

જય-એલરાઈટ માઈ ડાર્લીંગ....રેડી....

જયો-તો જાવ, જલ્દી લઈ આવો.

જય-ઓહ....યસ....

(જાય છે, લાવીને આપે છે.)

જયો-(એક ઘુંટડો ભરીને થુંકી નાખતા) અરરર....આ
તે મ્હા બનાવી છે, કે નયું ખાંડનું શરબત !

જય-એ તો અમને જે આવડે તેજ તો. અમને કંઈ
અમારી માથે બનાવતા શીખવેલી ?

જયો-આટલું ભણ્યા છો, પણ હજુ આટલી ચાહ
બનાવતા નથી આવડતી ? લઈ જાવ. હું જ્યાર હોટલમાં
પી લઈશ. (પાછી આપે છે.)

જય-ચાલો રહી....જેવી આપની ઇચ્છા. હોટલમાં પી લેજો. (સ્વગત-છેને ચોકખા વીસમીસદીના ભાયડાના શબ્દો !)

જયો-જુઓ સાંભળો. કચરો-પૂંજો કાઢી ઝટપટ રસોઈ તૈયાર કરી નાખજો. આજે શાળામાં ઇન્સ્પેકશન છે, એટલે મ્હારે જલ્દી જવાનું છે. અને ડીઅર જયમણિ.....

જય-અરે પણ તું મ્હારી સ્ત્રી થઈને આટલા બધા માણસોની વચ્ચે પબ્લીકમાં મ્હને નામ દઈને બોલાવે છે, તે ત્હને શરમ નથી લાગતી ?

જયો-હેમ...એ એક ઇંગ્લીશ એટ્રીક્ટ છે. તમે ભણ્યા પણ હજી ગણ્યા નથી. તમે અંગ્રેજી ભણેલા ભાયડાઓ પણ આજકાલ એમજ કરો છો ને ?

જય-(સ્વગત) જોઈ લ્યો સાહેબો ! આ ઇંગ્લીશ એટ્રીક્ટ ! વિચાર થાય તો ઘરમાં તાલીમ આપજો.

ઈંગ્લીશ એટ્રીક્ટ પર આ ઈડીઆ કુરબાન છે,
(એ) ગોરી ગુલાબી ચામડી પર આજ સહુનું ધ્યાન છે.
મેઘલ ને શીમેઘલ સૌ પોઝીશને. ગુલતાન છે,
શ્રીમાન કરતા શ્રીમતીને આજ પહેલું માન છે.
વંદન કરો ગૃહદેવીને...એમાં તમારું નામ છે,
ચતુરહોય તો ચેતજો...આમની બાબત આમ છે.

જયો-જુઓ ધ્યાન રાખીને સાંભળી લ્યો, હવે મ્હને મોડું થાય છે.

જય-સંભળાવો ત્યારે, સેવક તૈયાર છે.

જયો-ખેખી અંદર ચૂતો છે. રહે તો હીંચકો નાખતા રહેજો, ને નહિ તો પછી જરા આમતેમ લઈને રમાડજો. સમજ્યા ? હ્યો ગુડ મોર્નીંગ....હવે જાઉં છું.

જય-(તેને જતી રોકીને) પણ જયોતિ ! માર્ક ડાર્લીંગ ! મહારી એક અરજી છે !

જયો-શું છે ? જે કંઈ કહેવું હોય તે એકદમ જલ્દી કહી નાખો. મહુને મોડું થાય છે. I have no time (મહુને પુરસદ નથી.)

જય-જાખત જાણે એમ છે, કે....તમારા આ કાયદાઓના પાલનથી સેવક હવે ધરાઈ ગયા છે. અને એ આપના તરફથી એનાયત થએલ આ માનવંતા હોદ્દાનું પોતાની રાજીખુશીથી લાઈફલોન્ગ યાને જીંદગીપર્યંતનું રાજીનામું આઈ મીન રેઝીગનેશન આપવા ચ્હાય છે.

જયો-શું બોલ્યા ?

જય-કંઈ નહિ, એ તો જાણે એમ છે, કે....એમ છે, કે...તમારા આ પોઝીશન અને રીસ્પેક્ટમાં સેવક સફાચક્ર થઈ ગયો છે. માટે મહેરબાની કરીને હવે....(વાણીઆલાઈ ખાયડીની લાલ આંખ જોતા ફેરવી તોળે છે.)

જયો-એટલે તમે કહેવા શું માંગો છો ?

જય-આ બખરચીનો સીવીલાઈઝડ અને રીસ્પેક્ટેબલ ધંધો હવે આપણાથી નથી થતો. પગે લાગ્યા.

જયો-તેમાં હું શું કરું ? રામો-રસોયો-ભટ્ટ-ચાકર
નોકર ગમે તે રાખો.

જય-ત્યારે પાંચ હજાર રૂપીઆનું પાણી કરી લઈને
શું ચઢાવવા લાગ્યો ?

જયો-ખબરડાર, જીભ વધારે લાંબાવી તો ! હું કંઈ
તમારી ચુલો કુંકનારી કે ઘરકામ કરનારી ચાકરડી નથી.
સમજ્યા ? આ વીસમી સદી છે, સ્ત્રી-સ્વતંત્રતાનો જમાનો
છે. જ્યાં આખો દેશ સ્વતંત્રતાને માટે મરી ફીટે છે, ત્યાં
હજી તમારા અમારે માટે આવા ગુલામી વિચાર ! એ
દાસી અને ડોલીના યુગ હવે ગયા.

જય-પણ હું ક્યાં ઘરકામ કરવાની કે તમને સ્વતંત્રતા
આપવાની ના પાડું છું ?

જયો-અરે તમે પુરૂષો શું આપવાના હતા ? એ તો
અમે હવે એની મેળે જ લઈશું.

જય-પણ તમે અમુક અંશે અમારાથી સ્વતંત્ર થાવ
એવું તો હું પણ ઈચ્છું છું. મહારી એમાં સંપૂર્ણ
સહાનુભૂતિ છે.

જયો-તો પછી ?

જય-ખાખત એમ છે, કે આપ જરા ખર્ચ ઓછો કરો
અને મોઢી રાત સુધી ભટકવાનું ઓછું રાખો.

જયો-ઢેમ....તમને મહારી પસંદ (અંગત) બાબત ઉપર ટીકા કરવાનો કંઈજ હકક નથી. ઉલ્ટું પપ્પીકમાં તમે મહારી કેડીટને બટ્ટો લગાડી મહાડું અપમાન કરો છો !

જય-કોણે કહ્યું ? ના....રે....ના ડીઅર. એ તો તમને આ મહારા સન્મિત્રોની સાથે ઇન્ડોડયુઝ કરાવી તમારા માનના ઢગલામાં મટોડું પૂરી તેને વધારે ઉંચો બનાવું છું.

જયો-ખી કવાઈટ. મ્હને તમારી આ જંગલી રીતભાત ખીલકુલ પસંદ નથી. અને જો તમે એ નહિ સુધારો તો તો મહારે પછી ન છુટકે મહારા પપ્પાને ત્યાં જવું પડશે. તમાડું ઘર માંડવાને હું ખીલકુલ રાજી નથી.

જય-એટલે તું કહેવા શું માગે છે ? (ખાલી હમ બતાવવાનો ઢોંગ કરે છે.)

જયો-હમે શું કહેવા માગો છો ?

જય-એજ, કે હું કંઈ તહારા પૈસાદાર બાપનો વેચા-યલો વર કે ઘરજમઈ નથી, સમજી ?

જયો-તો હુંય મહારા બાપને એકની એક છું, કંઈ વધારે કે રસ્તામાં પડી નથી, સમજ્યા ?

જય-અરે તહારી સ્ત્રીની જાતની તે વળી કિંમત કેવી? આજે મરે તો કાલે સવારે ખીજી....પગનાં પગરખાં બદલવા ને પત્ની બદલવી બરાબર !

જયો-એમ કે ? તેથી જ ઘોડા ઉપર ચઢીને હાથમાં નાળી-એર ગાલીને મહારા બાપને ત્યાં લીખ માગવા આવ્યા હતા ?

જય-કોણ કહે છે ? ત્હારા બાપને સાડી સત્તરવાર ગરજ હતી, તો સ્હામે આવીને કપાળે ચોળા ચોઢી ગયો હતો. નહિ તો વળી ત્હારા જેવી આવી ભણેલી અને સુધરેલીને ગળે બાંધતે જ કોણ ?

જયો-અને તમારા જેવા ભણેલા પણ ગણેલા નહિ એવા વીસમીસદીના વાતાવરણમાં ઉછર્યા છતા પંદરમી સદીના વિચારવાળા શોભાનાં પૂતળાને કપાળે ઠોકતો પણ કોણ ?

જય-ત્હારા બાપ જેવો ઉદ્ધુ !

જયો-મોઢું સંભાળીને બોલજો. કંઈ લાજ આખર કે નાક છે કે નહિ ? બેશરમ.

જય-નાક તો ત્હારી માએ માદ્યરાની ઝહારથી જ તાણી લીધું હતું. સમજ ?

જયો-જો હવે વધારે બોલશો, તો હું ડાઈવોર્સને માટે અરજ કરી આખરેનો અને ભરણપોષણનો દાવો માંડીશ.

જય-હા....અને પછી ?

જયો-પછી રીમેરેજ કરીશ-સીવીલ મેરેજ કરીશ.

જય-ઓહો ! આજે તો કંઈ બેરીસ્ટરની માફક ખીલી છે ને ? મુંબઈના હવાપાણી ત્હને આબાદ લાગ્યા લાગે છે !

જયો-હું તમારી વાઈફ છું, અને આ મ્હારું ઘર છે, એમ તમને લાગે છે ખરું ? (સ્વ-તુંતાથી વાત કરે છે !)

જય-ત્યારે ?

જયો-તમે તો જાણે કેમ મહને એક તમારી ઓડીનરી નોકરડી સમજો છો !

જય-ત્યારે આપ પણ શું એમ ધારો છો, કે આપ અનકવોલીકાઈડ એન્જ્યુએટ બટલર કે બખરચી છે ? યા તો હર હાઇનેસનો પ્રાઈવેટ એન્ડ પર્સનલ સેક્રેટરી છે ?

જયો-તે કંઈ હું નહિ સમજુ. તમારામાં પાણી હોય, તો તમે નોકર ચાકર ને ભટ્ટ રાખો, દયો.....રહેજો.....હું તો આ ચાલી મહારા બાપને ઘેર.

(ખીસ્તરો અને ટ્રન્ક સંભાળવાનો ડોળ કરે છે, એટલે મહેનાજી પાછા ગભરાઈ એમને તમી પડે છે.)

જય-અરે, પણ દેવી જગદંબા ! એમાં સેવક ઉપર આટલા બધા બક્ષા થઈ જવાની જરૂર નથી. દયો, હું મહારા બોલેલા બોલ ઘણી જ દીલગીરી સાથે પાછા ખેંચી લઉં છું. ને ભૂલચૂકને માટે અંતઃકરણથી દીલગીરી જાહેર કરું છું. બસ !

જયો-(ઓછું આવવાનો ઢોંગ કરી) બબ્બો આ તે આપણો સંસાર છે ?

જય-ના....ના....એમ તે કંઈ હોય કે ? તું તો મહારી ગૃહ દેવી....ગૃહ લક્ષ્મી....ને આ તો મહાઈ સ્વર્ગ-સદન સ્નેહ સદન....યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ ! આ વાક્ય લખનાર મનુ ભગવાન પુરૂષ હતા, દેવી !

જયો-બસો....બેબી રહે છે.

(અંદર જાય છે. રડતા બેબીને દુધની સીસી સાથે લઈ આવે છે)

જયો-(પતિના હાથમાં આપતા) હ્યો, આને દુધ પાઇને ઉંઘાડી દેજો. ને ન સૂએ તો રમાડજો. (જાય છે, વળી પાછી આવે છે.) અરે હાં, એક ખાસ વાત કહેવાની તો બૂલીજ ગઇ.

જયો-કહી નાખો. સેવકના કાનના દરવાજા આપનું લેકચર સાંભળવા ચોવીસે કલાક ખુલ્લા જ છે.

જયો-એક તો બાણે મ્હારે સંગીતનો અભ્યાસ આગળ વધારવો છે, એટલા માટે એક ફર્સ્ટ ક્લાસ માસ્ટર મેળવવા અહીંના કોઇ વેલનોન પેપરમાં જાહેરખબર આપવાની છે.

જય-(સ્વગત) મારી નાખ્યા. એક તો આ ઘરખર્ચની માલગાડીને જેમ તેમ આ એંજીન સંસાર પાટા પર ઘસડી રહ્યું છે, ત્યાં એ એની ઉપર પંજાબ મેલ દોડાવવાનો પ્લાન રજુ કરે છે. (પ્રકટ) બહુ સાફ, જંવી આપ નામદારની ઇચ્છા !

જયો-એના પગારને માટે ગભરાતા નહિ. એનો બદોબસ્ત હું કરીશ. ડીઅર !

જય-મલે, પણ ટીચર રાખો તો કોઇ ફીમેઇલ રાખજો, મેઇલ નહિ. (મરદ-સી નહિ)

જયો-એલરાઇટ, અને સાંજના પણ જરા જમવાનું નહેલું થાય....હાં.

જય-કેમ વળી પાછો સાંજના પણ કંઈ પ્રોગ્રામ છે ?

જયો-બાર્થ એલ મીન્સ. સાડા પાંચ વાગે સી મંડળની મીટીંગમાં જવાનું ઇન્વીટેશન છે. અને પાછું જમીને એક જગ્યાએ એપોઇન્ટમેન્ટ.....

જય-અરે પણ ત્હારા ઇન્વીટેશન ને એપોઇન્ટમેન્ટની તું વાત કરે છે, પણ મ્હારે પરીક્ષાના પેપર તપાસવાના છે, તેનું કેમ ?

જયો-જુઓ, ત્યારે મ્હને કદાચ આવતા બહેલું-મોડું થાય, તો તમે તમારે ખાઇને ઢાંકી દેજો, ને તાજુ મારીને નોકરીએ ચાલ્યા જજો; ને સાંજે રંધાય તો રંધજો, નહિ તો પછી હોટલ કે લૉજમાં ગમે ત્યાં આજનો દિવસ જમી આવજો. હું પણ મ્હારી કોઇ બહેનપણીને ત્યાં ફોડી લઇશ.

જય-પણ આ પાપને કોણ સાચવશે ?

જયો-ઘરમાં સુવડાવીને ચાલ્યા જજો, નહિ તો સાથે લઇ જજો. તમને ગમે એમ વ્યવસ્થા કરજો. દયો, ગુડ મોર્નિંગ.

(જયોતિ બાળકને કીસ કરી ચાલતી થાય છે. એક હાથમાં ખડું અને બીજા હાથમાં ખુચો લઈ ઉભેલા મહેતાજી ટેબલોની માફક હિમા રહે છે.)

જોઈ દયો, સાહેબો ! આ અમારા સંસાર નાટકનો પહેલો સીન ! કેમ લાગે છે ?

પુરુષનું નહિ ચાલતું સ્ત્રીનો દોરદમામ,
પોપટ પેડે બોલતા અચરે અચરે રામ.
અશ્વ બનાવે સ્વામીને પોતે બને લગામ,
જાયે જ્યાં જ્યાં દોરવે કરવા કામ તમામ.

ખી. એ. અને એમ. એ. બની લાપણ કકડતા ભડભડે,
આકાશમાં જ્યમ મેઘ ગાજે તેમ ખાલી મડમડે,

પણ એ બધાની ખુદ્દિના ઐરાં કને લીલામ છે,
ચતુર હોય તો ચેતજે આમની બાબત આમ છે.
[ચરમાં જાય છે. પડદો ઉંચકાય છે.]

પ્રવેશ બીજો

* સમય: સાંજ *

સ્થળ: બગીચો

[પાત્રો: જ્યોતિ-મધુકર]

(રચના-બગીચાનું દ્રશ્ય. ટેકેકાણે ઝાડ, પ્રવ્રતા કુંડા, ફુવારા અને બાંકડાઓ પડેલા છે.)

મધુકર-મહેરબાન સદ્ગૃહસ્થો ! સ્ત્રીઓ વગરની જીંદગી એ મહેતાજી વગરની નિશાળ છે. આજકાલ આખી દુનિયાની આંખ એ ફેમીનીન જેન્ડર (નારી જાતિ) ઉપર એટલા માટે ખેંચાય છે, કે:

ઐરાં વગર ઘરખાર ભાડે કોઇ પણ દેતું નથી,
જ્યાં જાય ત્યાં 'પરણેલ છો?' પૂછ્યા વગર રેતું નથી.
ઐરાં વગર ખુરસી સભામાં આગલી મળતી નથી,
ઐરાં વગર આશા હૃદયની એક પણ ફળતી નથી.
આ બાયડીથી ભાયડાનાં માન ને સન્માન છે,
ઐરાં વગરના બંગલામાં એક નહિ મહેમાન છે.
ઐરૂં જો સાથે હોય તો દીલ ચ્હાય તે સગવડ મળે,
ઐરાં વગરની જાનમાં નહિ કોઇ જાનવેયો ભળે.
ઐરાં વગરની જીંદગીમાં મોજ કંઇ પડતી નથી,
મીસીસ વગરના મીસ્ટરોના બાગ્યની ચદતી નથી.

અઢારમી સદીમાં એટલે લગભગ મ્હારી સાતમી પેઢી પર ખાયડી એ હસખંડની હોલ એન્ડ સોલ પ્રોપરટી અર્થાત્ ધણીની મીલકત કહેવાતી હતી, આજ વીસમી સદીમાં ધણી એ ખાયડીઓની મિલકત કહેવાય છે. સત્તરમી સદીમાં સુકન્યા અને સાવિત્રીઓ પતિના પગ ધોઇને પીતી હતી, આજ વીસમી સદીમાં અમે એજ શ્રી રામચંદ્રજીના વશજો અમારી આધુનિક સીતાદેવીઓ સમક્ષ ખે હાથ જોડીને ઉભા રહીએ છીએ, અને કહીએ છીએ, કે: 'હું દેવી જગદંબા ! હું જગત્જનની મહાશક્તિ મહામાયા ! અમે પુરૂષોએ તમારી પાસેથી બહુ બહુ ગુલામગીરી કરાવી, હવે અમારું માનવંતુ પદ અમે તમને બક્ષીસ કરીએ છીએ. તમે અમારી દાસીઓ હતી, હવે અમે આપના દાસાનુદાસ છીએ. આજ અમે ગુલામો અને તમે સ્વતંત્ર ! તમારી હરેક આજ્ઞા ઉઠાવવા અમે હર પળે તૈયાર છીએ. કારણ કે ધી ટાઇમ ઇઝ ઓલરેડી ચેન્જડ. વર્ના સારા જમાના પલટ ગયા.

પુરૂષોને માટે કાયદાનું કડક પાલન થાય છે,
જ્યાં જાય ત્યાં બૈરાંને માટે છૂટ બસ મૂકાય છે.
સ્ત્રીવર્ગને માટે સભામાં તરત જગ્યા થાય છે,
ફેસીલીટી રીમેઇનની જ્યાં જાય ત્યાં સચવાય છે.
નાટક સીનેમા સરકસે જગ્યા રીઝર્વ રખાય છે,
મીસ્ટરથી આજે મીસીસની કિંમત વધુ અંકાય છે.

દુનિયાનો છે આ કાયદો નહિ નવું કંઈ કહેવાય છે.

લયલાને દેખી મજનુઓ ખસ આમ અંજાર જાય છે.

હું સ્નેહલગ્ન ને સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યનો કટ્ટર હિમાયતી !
આટલા આગળ પડતા અને છેલ્લામાં છેલ્લા સુધારાવધારાવાળા
વિચારવાળો, છતાં અફસોસ કે સ્ટીલ આઈ હેવ રીમેન્ડ
એ બેચલર. (હજુ વાંઠો રહ્યો છું) કંઈ કેટલી સધવા વિધવા
તેમજ કુમારીકાઓને મહેં મહારા ઘર માંડવાના વિચારો
જણાવી સ્નેહલગ્ન ઉર્ફે સીવીલ મેરેજ કરવા માટે રીકવેસ્ટ
કરી જોઈ, કંઈ કેટલા આશ્રમેની જા. ખ. વાંચી એપ્લીકેશન
ફોર્મ આઈ મીન અરજીપત્રો મગાવી ભરી મોકલ્યાં, પણ નો
રીપ્લાઈ, નો લક, નો હોપ ! (સરવાળામાં મીડું) પણ
અરે....આ સ્કામેથી કોઈ અપ-ટુ-ડેટ ખાનુ પધારે છે. લાગે
છે તો એકલા સાથે કોઈ જેન્ટલમેન હોય એમ જણાતું
નથી. લાવ, દાણો ચાંપી તકદીર અજમાવી જોડે. લાગે તો
તીર....નહિ તો....

જ્યોતિ:—

ગાયન-૩

(મહેને આવે છે ફેર...રાગ)

અમે માંડ્યો છે જંગ...અમે માંડ્યો છે જંગ,

આજ પુરુષોનું પાણી ઉતારવા.

કર્યો કાયદાનો જંગ...જુલમી કાયદાનો જંગ,

આજ સ્વાર્થી પુરુષને સુધારવા.

અમને અળા લખાય, અલણ રાનમાં રખાય,
ઝોઝી ખુદ્દિની ગણાય, ચરણ કિંકરી મનાય.
અમને શિક્ષાઓ થાય, અવિશ્વાસુ વર્ણવાય,
ઝોઝી કિંમત અંકાય, સત્તા પરવશ રખાય.

આજ કંઘડી છે આંખ...અમને આવી છે પાંખ,

કીયો નિશ્ચય છે બળવો ઉઠાવવા—અમે

પુરૂષ વર્ગના વિચાર, પુરૂષ જાતના અધિકાર,
હવે કરશું ફેરફાર, અમે કીધો નિર્ધાર.

અમે વિદ્યાર્થી છે આજ, હંચી મુકી છે લાજ,

તમને પુરૂષોને કેદાણે લાવવા.

રે...લુચ્ચા પુરૂષોને કેદાણે લાવવા—અમે

જ્યોતિ—(સ્વગત) આજ સેંકડો વર્ષથી પુરૂષોએ અમને
ત્રીઓને ગૃહદેવી, ગૃહલક્ષ્મી, ગૃહરાત્રી એવા એવા શોભાનાં
માનપાનો આપી એમની ગુલામ બનાવી રાખી છે. એ લોકો
એમ માને છે, કે અમારામાં જીવ નથી, અમને કોઈ
જાતનો શોખ નથી, અમારામાં રડવાની ને સહન કરવાની
શક્તિ જોઈએ એટલી છે અમને એ લોગવિલાસની પુત-
ળીઓ સમજી ચીંથરાની ઠીંગલીઓની માફક વસ્ત્ર-ધરેણું
શણગારે એટલે અમે ખુશ થઈ જઈએ. અમારામાં અકકલનો
છાંટો મગે નહિ, અમારામાં કોઈ જાતની આવડત કે હુશિ-
યાની ગણે નહિ, અને ડોળા, અલણ, જંગલી, એમની

એડી થાળીમાં જમવાને અને એમની આરતી ઉતારી એમનાં પગ ઘોઘ પીવાને જ ખાસ સરજાયલાં ! પછી ભલેને એ પરમેશ તુલ્ય પૂજ્યતા પતિદેવતાઓ વ્યસની વ્યભિચારી કે રોગી હોય ! અમારામાં જ વધારે કામાશક્તિ (Passion) અને બિચારા પુરૂષો તો કેમ બાણે બીજા ભીષ્મ અને નારદ સમા બાળ બ્રહ્મચારીના અવતાર ! એમને તમામ જાતની છુટ, તમામ જાતના પરવાના, કોઈ પૂછનાર નહિ; જ્યારે અમને ડગલે ને પગલે દમદારી ને ડર ! ‘સ્ત્રીની બુદ્ધિ પગની પાનીએ’ એ એમનું અમારે માટે સર્વોદ્દેશ ! ‘વનિતાઓનો વિધાસ કોઈ કાળે કરવો નહિ; એમના પેટમાં કોઈ વાત ન ટકે; એનામાં સ્ત્રી ચરિત્ર અને વશી-કરણના ભંડાર; એણે પતિને પરમેશ્વર ગણી પૂજ્યા; એ સિવાયના અન્ય પુરૂષને ભાઈ-બાપની આંખે ભાળવા; એ પીઅરમાં ને સાસરામાં સદા પરવશ રહેવા સરજાયલી; કુમારીકા હોય ત્યાં સુધી કૌમાર્યવ્રતનાં, પરણ્યા પછી પતિ-વ્રતનાં, અને ગંગાસ્વરૂપ થયા પછી વૈધવ્યવ્રતનાં કડક નિયમોનું પાલન કરવું.’ એ એમના અમારે માટે વિચારો-એમની માન્યતાઓ !

પણ હવે જમાનો આગળ વધતો જાય છે, અને અમે પણ આજ એ જમાનાને અનુસરીને એ તમામ નિયમોનું પાલન એમની પાસે કરાવી અમે સ્ત્રીઓમાં શું દૈવત છે ? તે એમને બતાવી આપવા માગીએ છીએ. અત્યાર સુધી

એ લોહિએ અમને ગુલામ અને નાલાયક ઠરાવી ઘરમાં ગોંધી રાખી છે, અમારી સ્વતંત્રતા પર તરાપ મારી છે, હવે અમે એમને અમારી અક્કલહુંશિયારીનો પરચો બતાવી અમારા ચરણના દાસ અને બેવકુફના સરદાર બનાવવા બહાર પડીએ છીએ. આજસુધી એ લોહો જેમ સત્તા અને રૂઆબથી અમારી તરફ વર્ત્યા છે, તેમ હવે અમે એમની સાથે વર્તવાનો મક્કમ નિર્ણય કર્યો છે. એમને હવે જ બખર પડશે, કે સ્ત્રીઓમાં પુરુષાતનનાં પૂર ઉભરાયાં છે, બ્યારે પુરુષોમાં સ્ત્રીત્વ અને દાસત્વ દાખલ થયાં છે. આજની સ્ત્રીઓ તે હવે લડિયારી કે છોકરાં ઉછેરનારી ઘરકુકડી સ્ત્રીઓ રહી નથી, પણ પુરુષો થઈ ગઈ છે, અને અમને વાતવાતમાં ડરાવતા અને ધમકાવતા પુરુષો તે હવે પુરુષો નહિ પણ પાણીચીય પાતળા સ્ત્રીઓ સમા પોચાં થઈ ગયાં છે. (મધુકર તરફ નજર જાય છે, એટલે સ્વસ્થ થઈ ચાલાકીથી હાથ માંહેની પૈસાની કોથળી જાણીજોઈને નીચે ફેંકી દે છે.) લ્યો, સહામે જ કોઈ સેમ્પલ યાને ખાનદાનનો સફરચંદ ઈશકે પરવાનાની માપૂક તીરછી નજર નાખી રહ્યા લાગે છે. ચાલ ત્યારે, હું પણ હવે એ ફૂલે ફૂલે લટકનાર ભમરા જેવા જેન્ટલમેન લોપ્પરને સીધો દોર કરવા તૈયાર થઈ જાઉં. (ખડાવરી બનીને) અરે...મહારી મનીપર્સ.... ક્યાં ગઈ ?

(આમતેમ શોધવા માંડે છે, દરમ્યાન મી. મધુકર બહાર આવે છે. આસ્તેથી એ ન જુએ એમ પાછળથી એ પૈસાની કાથળી ઉપાડી લેતા સ્મિતભર્યે મુખડે)

મધુ-(સ્વગત) આહા ! ખાતુ મુઝાય છે. અખળાઓની બહારે ધાતું એ જાગતા ને જીવતા અને મહારા જેવા કેળવાયલા જુવાન જવાંમર્દની પહેલી દ્રશ્ય છે. માટે બચ્ચા બાળપ્રહ્લ્યાચારી મધુકર ! પરોપકારનું પોટલું બાંધવા તૈયાર થા. સંકટ સમયે સ્ત્રીઓની મદદે ચઢી એમને આભાર નીચે આણવી, એ શુદ્ધ પ્રેમી પુરુષોનાં પ્રણય નાટકનું મંગળાચરણ ગણાય છે. ત્યાર બાદ ધીમે ધીમે નામ ઠામ અને ઓળખાણ પૂછાય છે. ને ત્યાર બાદ આંખોમાં લાલપીળાં દેખાય છે. ત્યાર બાદ મુંઝવણના ને શરમનાં ગરગતીઆં શરૂ થાય છે. અને છેવટ એમાંથી સ્નેહનાં પ્રણયમાં કે પછી કૂવારા જે કહે તે એકદમ કુટી નીકળે છે.

કાતીલ એની આંખથી આ કાળજી ધારાય છે,
સમશેર બહાદુરો તણી શુરવીરતા ચોરાય છે.
એનાં મધુરાં લાસ્યથી રેલાં કપાળે ઉતરે,
ટહુકા રસીલા સાંભળી આંખો અને હૈયાં ઠરે.
કુમળી કલિકાઓ ઉપર લટું મધુકર થાય છે,
પ્રેમી પતંગો દીપકોનાં તેજ પર હોમાય છે,
દેખાવડી સ્ત્રી-દેહમાં જાદુ ભર્યું કહેવાય છે,
તેથી જ ચૈરાં જોઈ લોકો આમ અજઈ જાય છે.

લાવ, હવે જરા બહાદુરીથી બે ડગલા આગળ વધુ.
(આગળ વધે છે) સુંદરી !

જયો—(ચમકીને) કોણ ?

મધુ—ગભરાશો મા, શરમાશો મા, મુઝાશો મા. હું કોઈ ભૂત પ્રેત કે પિશાચ નથી, કિન્તુ તમારી જ આ મૃત્યુ-ભૂમિનો એક ભગતો ને જીવતો સી સન્માનનો કટ્ટર હિમાયતી છું. અને સ્નેહલગ્નનો ઉમેદવાર છું. દ્યોજી, આ આપની મળી-પર્સ.

(નમીને આપે છે, જ્યોતિ લે છે)

જયો—આભાર, આપની ઓળખાણ ?

મધુ—સેવક એક આબરૂદાર ગૃહસ્થ છે. સ્ત્રી સ્વતંત્રતાને માટે મહારા વિચારો ખીજા બધા કરતા ઘણા જ આગળ વધેલા છે. મહેં એ સ્ત્રી સન્માન અને સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના વિષય ઉપર કંઈ કેટલાં લેકચરો કર્યાં છે, તેમજ કંઈ કેટલાં પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે. સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓપયોગી સંસ્થાઓના ફંડને આર્થિક ઉત્તેજન આપ્યું છે. ટુંકાણમાં હું એક ખાનદાન અને શ્રીમાન ફેમીલીનો કુળદીપક છું. દ્યો પધારો.

(રમાલથી બેન્ચ સાફ કરી જ્યોતિને બેસાડે છે. ત્યાં ચતુર ભણવાની ચોપડી લઈ વાંચતો વાંચતો ચાલ્યો આવે છે.)

ચતુર—(ટેબલો—સ્વગત) મારી નાળ્યા ! કાકી સાહેબ બગીચામાં આ ખાનદાનના સફરચંદ સાથે શો નાટક લજવતા હશે ? એપોઇન્ટમેન્ટ એટલે શું ? તે આજેજ સમજાયું.

લાવ, સંતાઈને જોવા દે. આજ તો લેસનનું લેસન વંચાશે, ને નાટકનો નાટક જોવાશે. એક પંથ દો કાજ. અમારા જોવા જીવાનીઆઓને સંસારનું શિક્ષણ લેવા માટે ઠેર ઠેર આવી નિશાળો ઉઘાડવાની અને આવા નાટકો ભજવી બતાવવાની પ્રત્યેક પરણેલા અને પ્રેમમાં પારંગત થયેલા આવા સ્ત્રી પુરુષોની ખાસ જરૂર છે. અને એ બાબત પર હું અત્રે પધારેલા આબરૂદાર સદ્ગૃહસ્થો અને બાનુઓનું ખાસ ધ્યાન ખેંચું છું. (એક બાનુ છુપાઈ જાય છે) હાં હવે ચાલવા દયો, એ તો એમજ ચાલે. (વાંચવા માંડે છે.)

Love is blind and love is pure,
Love is heaven and love is hell,
Love is heart and love is soul.
Love is peace and love is war.

જયો-(એન્ય પર બેસતા) ઠેન્કસ.

મધુ-(ધુટણીએ પડી હાથ પર ચુમી લેતા) નો મેન્શન માઈ લવ.

જયો-(જરા ચીડવાઈને) આ શું ?

મધુ-હ, વીસમી સદીના અમારા જોવા સુધરેલા જેન્ટલમેનો.....

ચતુ-(સ્વગત) જેન્ટલમેન નહિ પણ જેન્ટલમેન લોકરો.

મધુ-....આને એક ઈંગ્લીશ એટીકેટ અર્થાત સભ્યતાની આભારની નિશાની અને એથી પણ આગળ વધીને છેલ્લામાં

છેલ્લા શબ્દોમાં કહું તો લર્વીંગ ક્રીસ કહે છે. આ એક જાતની ઓગળાણ આપવાની સુધરેલી સીસ્ટમ છે. અને એનો ઉપયોગ પણ મદારા જેવા ખાસ સીવીલાઈઝડ અને એડવાન્સ (આગળ વધેલા) જેન્ટલમેનો જ કરે છે. અન્ડરસ્ટેન્ડ ?

જયો-અને તે વગર રજાએ ?

મધુ-હા, અમારા દેશમાં....

જયો-તમારા દેશમાં એટલે ?

મધુ-આઈ મીન લવ લેન્ડ, પ્યારભૂમિમાં આવી જાળતને માટે રજા માગવાનો કાયદો જ નથી. ચાર આંખો મગે ને બે હાથ એક બીજા તરફ ઢળે, એટલે અમે ડોક્યુમેન્ટ આપોઆપ રજીસ્ટર્ડ થઈ ગએલા સમજી લઈએ છીએ.

જયો-આ તે કઈ જાતની સભ્યતા ?

મધુ-એકસકયુઝ મી પક્ષીઝ, બટ ધીસ ઇઝ વેસ્ટર્ન ફ્રેશન સીવીલાઈઝેશન એન્ડ ઇન્વેન્શન. (માફ કરજો, બાનુ ! ખાડી આ પશ્ચિમની સુધરેલી શોધ છે.)

જયો-હરે, લેટ ધી મેટર ગો. (એ વાત પડતી મુકો હવે) આપનું નામ શું વાડ ?

મધુ-આ સેવકને આખી જોખેની પબ્લીક મો. મધુકર સુધારાવાળાના નામે જોળખે છે. નાઉ મે આઈ હેવ ધી ઓનર ટુ નો ચોર નેઇમ પક્ષીઝ ! (હવે આપનું નામ જણાવી સેવકને આભારી કરશો ?)

જયો-ઓહ સર્ટનલી ! માઇ નેર્મ મંડ જયોતિ.

મધુ-આહાહાહા ! આફ્રીન ! વોટ ઓ લવલી નાઇસ સ્વીટ પ્રેટી નેમ ! (કેવું ફાંકડું નામ !)

જયો-વેલ મીસ્ટર મધુકર !

મધુ-પ્રમાવો માઇ ડીઅર.

જયો-આઇ સે ખીડેવ લાઇક ઓ જેન્ટલમેન !

ચતુ-(સ્વગત) એન્ડ નોટ લાઇક ઓ લોકર.

જયો-તમે જરા વધારે પડતી છૂટ દ્યો છો.

મધુ-યુ આર રાઇટ, માઇ ડીઅર ! કારણ એમ છે, કે અંજકાલ જમાનો જ પ્રગતિનો છે, એટલે પ્રત્યેક યુવક યુવતીએ હરેક દિશામાં અને હરેક બાબતમાં આગળ વધવું જોઇએ. તેમ છતાં આપને મહારા આ વર્તનથી ખોટું લાગ્યું હોય, તો સેવક એ બાબત અંતઃકરણપૂર્વક દીલગીરી જાહેર કરે છે.

જયો-નાહ, તમે તો કોઈ રંગીલા માણસ જણાવ છો ?

મધુ-જમાનાને રંગી શકવાની શક્તિ આ સેવક ધરાવે છે, પણ અફસોસ ! મહને રંગે એવું હજી સુધી કોઈ મળ્યું નથી. માફ કરજો, મીસ જયોતિ ! સેવક એ જાણુવા માગે છે, કે તમે મેરીડ છો કે મેઇડન ? મીસીસ છો કે મીસ ?

ચતુ-(સ્વ) જોજો સાહેબો, આ ધીમે ધીમે પ્રગતિ થાય છે.

જયો-તમે કેવા છો ?

મધુ-ખેચલર ઉર્ફે બાળપ્રદાયારી !

ચતુ-(સ્વ) અને એ પણ છે હજી બાળકુમારી.

જયો-કેમ હજી એમ ? તમારા જેવા જ્ઞાનદાનના ફરજંદને તો સ્કામે પૂછતી આવે !

ચતુ-(સ્વ) પરંતુ એવણુ જ્ઞાનદાનના પ્રરજંદ નહિ પણ જ્ઞાનદાનના સફરચંદ છે, એટલે !

મધુ-બાબત જાણે એમ છે, કે મહારા વિચારો તદ્દન છેલ્લામાં છેલ્લા કાન્તિયુગના છે. હું દેહલગ્ન અને વૈધવ્યમાં નહિ પણ સ્નેહલગ્ન અને પુનર્લગ્નના સિદ્ધાંતમાં માનનારો છું. અને હું ધારું છું, કે તમે પણ મહારા જ મતને મળતા અને મહારા જેવા કાચા-કુમારા જ હશો.

ચતુ-(સ્વ) અરે દીકરા મહારા ! ઘેર એનો ધાણી ખાસ્સો બત્રીસ વરસનો બેઠો છે.

જયો-તમે એમ શા ઉપરથી માની લીધું ?

મધુ-તમને જોતા જ જાણે કે મહને જરા Love at first sight જેવું આંખમાં અને દીલમાં થઈ આવ્યું, એટલે.... કેમ તમને પણ એવું કંઈક થયું હતું ?

ચતુ-(સ્વગત) ઘેર લાઇઝ ધી ખુબીલીટી.

મધુ-....તમે કંપની વગર એકલા ફરવા આવ્યા છો, એટલે એમ માની લેવાને મહને કારણ છે.

જયો—સોરી મી. મધુકર ! આઈ એમ મેરીડ.

મધુ—શું તમે પરણેલા છો ?

જયો—જી હા, પરંતુ આઈ ડોન્ટ લાઈક માઈ હસબંડ.
નહાનપણમાં થએલા એ દેહલગ્ન મ્હને ખિલકુલ પસંદ નથી.

મધુ—(સ્વગત) ઘેટસ ઇટ.

જયો—તે ઉપરાંત એ એન્જ્યુકેટેડ છતા મેનર્સ અને
એડીકેટમાં સાવ ઓરથોડોક્સ છે.

મધુ—મેટર ટુ લીવ હીમ ધેન.

ચતુ—(સ્વગત) નોટ મેટર ટુ લીવ હીમ બટ મેટર ટુ
ચેન્જ હીમ. એટલો સુધારો કરવો.

મધુ—જો આપની ઇચ્છા હોય તો સેવક આપને થએલા
અન્યાયને દુર કરવા આપને ખાતર પોતાના પ્રહસ્યર્થનો ભોગ
આપવાને તૈયાર છે.

ચતુ—(સ્વગત) પોતાને ધર્માત્મા અને પૂણ્યાત્મા કહેવ-
ડાવતા પ્રહસ્યારી સિખ્મ અને નારદના બીજા અવતાર જેવા
આ જેન્ટલમેન લોકર ઉર્ફે ખાનદાનના સફરચંદો ! જોઈ
લેજો એમની સિકલ ! શું એમના મોઢા ઉપર પ્રહસ્યર્થનું
તેજ ઝળકે છે !

જયો—હા, પણ આપ ન્યાતે કેવા છો ? આઈ એમ
બનીઆ બાઈ કાસ્ટ.

મધુ—એન્ડ સેવક નામર બાઈ કાસ્ટ. પણ ઇટ ડોન્ટ
મેટર. પ્રાક્ષણ-વાણીઆ જેવી કાસ્ટ સીસ્ટમમાં હું માનતો જ

નથી. મહારા આઈડીઆઝ બહુ ખોડ છે. આવાં સ્નેહલગ્નોથી વર્ણશંકર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય એ વાત સદંતર ખોટી છે. મહારું માનો તો તમે ડાઈવોર્સની અરજી કરી લખ રહ કરો, અને મહારી સાથે સીવીલ મેરેજ કરી સ્વતંત્ર અને સુખી થાવ.

ચતુ-(સ્વગત) નીઘા રખીએ મહેરબાન ! આ અંગ્રેજી ભણેલાગણેલા ને સુધરેલા ખાનદાનના સફરચંદોના પરાક્રમ ! અંગ્રેજી કેળવણી સુધારા અને ફેશને હિન્દુસ્તાનના ધર્મનું, ગૌરવનું અને આદર્શોનું ખૂન કરી નાખ્યું છે, એવો જૂના જમાનાના ડાસાઓ પોકાર પાડે છે, એમાં કંઈ ખોટું છે ? હોય, તો બોલજો. થાવા દીઓ....થાવા દીઓ....આપણા બાપનું શું જાય છે ? હજી તો આ નાટકના લર્વીંગ, એમ્પ્રેસીંગ અને ક્રીસીંગ વીગેરે કેટલાંયે કમાલ સીનો બાકી છે.

જયો-ભલે, તમે મહને કાલે અહીં મળજો. હું આ બાબતમાં વિચાર કરીને તમને કાલે જવાબ દઈશ. (સ્વ-જોઈ લેજો, આ અમારે ખાતર પ્રહાર્યનો ભોગ આપનાર મહાપુરૂષો ! છે કંઈ એમનામાં બાકી ! આ દ્રષ્ટાંત ઉપરથી જ સમાજ ધડો લે, કે સ્ત્રીઓને બગાડનાર પુરૂષો કે પુરૂષોને બગાડનાર સ્ત્રીઓ !) હ્યો, ત્યારે ગુડ ઇવનીંગ હવે.

મધુ-(હાથમાં હાથ મેળવતા) અરે પણ આપનું ઠેકાણું ?

જયો-સેન્ડહર્સ્ટરોડ, બોમ્બે મેન્શન, થર્ડ પ્રલોર, ફોર્થ ફ્લોર રહુંને ધ્યાનમાં ?

મધુ-ઉભા રહો....જરા લાખી લઉં. (કાગળ ન જડતા ખમીસની ખાંચ ઉપર લાખી લે છે.)

જયો-અરે આ શું મી. મધુકર ?

મધુ-અરે તમારા ઠેકાણા કરતા કંઈ આ શર્ટ બધારે કીમતી છે ? પણ દ્યો, હવે તમે ચાલ્યા ક્યાં ?

જયો-ખસ, હવે હું રજા લઈશ. મહેને ઘણું મોડું થઈ ગયું.

ચતુ-(સ્વગત) ઘેર પેલો કીકલો રણુશીંશુ વગાડતો હશે, અને મહારા કાકા એમના નામની માળા ફેરવતા હશે.

મધુ-પણ તમે ચાલતા શું કામ જાવ છો ? દ્યો ચાલો, મહારી ગાડી બહાર ઉભી છે. આપણે સાથે જ જઈએ. તમને ઘર આગળ ઉતારતો જઈશ.

જયો-માફ કરો, હું તો ચાલતી જ જઈશ.

મધુ-અરે એમ તે કંઈ થાય કે ? સાથે એસતા શરમ લાગતી હોય ત્યા ખરાબ લાગતું હોય તો એક કામ કરો. તમે એકલા જાવ. મહારો ગાડીવાળો તમને ઉતારી આવશે. પછી હું જઈશ.

જયો-ના....ના....એવી ખાસ જરૂર નથી.

મધુ-મહારા સોગન. બાઈ મી. તમારે મહારું એટલું માન તો આજ રાખવું જ પડશે. (ગાડીવાળાને) ફેન્સી ! જા એમને ઘેર મુકી પાછો આવ. હું અહીં બેઠો છું.

જયો-હયો, ત્યારે કાલે મગજો, ભૂલતા નહિ.

મધુ-સર્દનત્રી માર્ધ લવ.

ચતુ-(સ્વગત) લવ એટલે પ્રેમ ! પણ આ જગ્યાએ એનો અર્થ બહાલી !

જયો-પણ જુઓ, કાલે કદાચ મહારો વિચાર થાય, ને હું તમારી સાથે સીવીલ મેરેજ કરવા હા પાડું, તો તે પહેલા મહારે તમને ચોકખેચોકખું જણાવી દેવું જોઈએ, કે ઘરમાં કે બહાર બધે તમારે મહારા કહ્યાસર ચાલવું પડશે. પાછળથી તકરાર નહિ ચાલે.

મધુ-વેરી વીલીંગલી તમારી જે કંઈ શર્તો હોય તે કહી સંભળાવો.

જયો-જુઓ, સાંભળો.

ગાયન-૪

[ખાપુ પૈસાનો જોઈ ચળકાટ—એ રાગ]

અમે ઘૈરાનું રાજ બધે કરશું, બોલો તમને કાવશે કે ?

અમે કાવે ત્યાં ભરશું ને ફરશું, બોલો તમને કાવશે કે ?

અમે મર્દોથી મિત્રતાયે કરશું, બોલો તમને કાવશે કે ?

અમે પગલાં સ્વતંત્રતાના ભરશું, બોલો તમને કાવશે કે ?

મધુ-તહારા સંઘળા એ ફલ...છે સેવકને કમુલ,

જયો-આવી શર્તોના પૂલ...બોલો કાવશે કે?...અમે. તમે જ્યાં જ્યાં જશો ત્યાં અમે જઈશું, નહિ ઘરમાં ભરાઈ હવે રહીશું, તમે યાશો એવાજ અમે થઈશું, બોલો તમને કાવશે કે ?

અમે મીટીંગ-મેળાવણીઓ લરશું, સ્ત્રી-શિક્ષણનો પ્રશ્ન હાથ ધરશું,
તમો સ્થાને ઉમેદવારી કરશું, બોલો તમને કાવશે કે?

મધુ-(હાથમાં હાથ મેળવી) હ્યો, ત્યારે હવે રબ.
ફ્રેન્સી ! એમને સંભાળીને સેન્ડહર્સ્ટરોડ પર મુકી આવજો.

ફ્રે-બહુ સારૂ સાહેબ !

[મધુકર છૂટો પડે છે.]

જયો-ચાલ, હું આવું છું. (ફ્રેન્સી આગળ જાય છે.
જયોતિ ખડખડાટ હસી પડે છે.) કવિઓ કહે છે, કે
સ્ત્રીઓના રૂપમાં કોઈ અજબ જાદુ છે, અને એ વાત તદ્દન
ખરી છે. આવા ભદ્ર પુરૂષો, જે રસ્તે જતી-આવતી સ્ત્રીઓને
પોતાની મા ખડેનની નજરે નિહાળવાને બદલે વિકારી આંખે
અવલોકે છે, અને આ પ્રમાણે પોતાની સોનેરી જાળમાં
સપડાવે છે, તેમને....

[વચ્ચે ચતુર કુદી પડે છે]

ચતુ-તેમને આમ લટકાં-મટકાં કરતા તીરછી નજરથી
સીવીલ મેરેજનાં પ્રોમીસ આપી સીસામાં ઉતારવા, એટલે
સુધરી જશે, કેમ ખરૂં ને ?

જયો-કોણ તું ! (અમકે છે.)

ચતુ-કાકી સાહેબ ! અનુભવીઓ કહી ગયા છે, કે સ્ત્રીઓનો
વિવાસ કોઈ કાળે કરવો નહિ, એ વાત સોળેસોળ આના

સાચી છે. સ્ત્રી-ચરિત્રે વિક્રમ જેવાની ગરદન નીચી ઝુકાવી
તો બિચારા મ્હારા ભોળા કાકાની તે શી વિસાત કેમ ?

જયો-(કાન પકડીને) પણ અલ્યા ચતુરિયા ! તું અહીં
એકાએક ક્યાંથી કુટી નીકળ્યો ?

ચતુ-મહેતાજીએ આ રોમીઓ ને જુલીએટનો પીસ
ગોખવા આપ્યો છે, તે ઘેર કેમે કરી મોઢ ન ચઢ્યો, એટલે
જરા ખાગમાં વાંચવા આવ્યો. ત્યાં તો તમારા બે ચાર લવ
સીનો જોયા ને લવ લેકચરો સાંભળ્યા, એટલે ખસ....

જયો-એ તું શું બકે છે ? ગાંડા જેવો....

ચતુ-એ કાકી સાહેબ ! એમ ઉડાવવાની વાત રહેવા દેજો.

બે પ્રેમીઓ વાતે ચઢે ત્યાં જાન કંઈ રે'તું નથી,

દરકાર કોઈ જમસુસની કે ટાઈમની લેતું નથી.

આશક અને માશુક વિના આંખે કશું ચઢતું નથી,

ખસ પ્રેમની તલવાર વિણ કો અન્યથી લઢતું નથી.

નિર્બળ અગર બળવાન હો ! ધાયલ બધાયે થાય છે,

ખુલખુલ આવા જોઈ...લોકો આમ અંજઈ જાય છે.

કેમ ખરું છેને ? સાચું કહો, આ હવે શાનો ગોટાળો છે ?

કાકાને પાંજરાપોળ મુકી આવવાનો વિચાર તો નથીને ?

જયો-ચતુર ! જ્યારે હવે તું આ તમામ નાટક જોઈ જ
ગયો છે, ત્યારે એનો ખરો ભેદ પણ સાંભળી લે. પણ
જોજો, એ નાટક પૂરું લજવાઈ રહે નહિ, ત્યાં સુધી મોઢામાંથી
એક શબ્દ પણ ખહાર કાઢતો નહિ.

ચતુ-તમારા સોગંદ. તે માટે તમે બેફિકર રહો એ તમામ પ્રાઇવેટ રહેશે.

જયો-જો....આજકાલ પુરૂષો અમને સ્ત્રીઓને માનની દ્રષ્ટિએ નિહાળવાને બદલે વિકારભરી દ્રષ્ટિએ નિહાળી રહ્યાં છે. સમાજમાં અમારું સ્થાન એક કુતરા જેટલું પણ નથી અમને પુરૂષો કરતા નાજુક, ઓછી અક્કલની અને હલકી ગણવામાં આવે છે. તેથી મહારો વિચાર તદ્વારા એડયુકેટેડ કાકા અને આવા સુધરેલા ખાનદાનોના સફરચંદોને સ્ત્રીઓની શક્તિનો પરચો બતાવી આપી જીંદગી સુધી યાદ રહે એવો ઘડો આપવાનો છે.

ચતુ-તેથી જ તમે મહારા કાકાને સંધવાની પ્રેક્ટીસ આપતા હોશો ! કેમ ?

જયો-જરૂર. ‘સંધવું એમાં શું ? ઘર સંભાળવું, છોકરાં ઉછેરવા, એમાં શી મોટી ધાડ મારવાની ?’ એવો પુરૂષોને ડ્રાંકો છે. અને મહારે એ એમના મગજમાંથી કાઢી નાખવો છે. એટલું જ નહિ પણ સ્ત્રીઓ એ પુરૂષોના જેટલી જ બુદ્ધિવાન અને મહેનતુ વ્યક્તિ છે, એમનામાં પણ પુરૂષોનાં જેટલું જ મનુષ્યત્વ છે, એ સાબીત કરી આપવું છે. બોલ, તું મહને એમાં મદદ કરીશ ?

ચતુ-(વચન આપે છે) ઓહ આઇ સી....ખાખત એમ છે, તો તો જરૂર હશે, એ ઘડી કાકાનો વરઘોડો જોવાની જે મોજ આવે તે ખરી.

જયો-તો ચાલ તું પણ મહારી સાથે; અને એક કામ કર. પરમ દિવસે એમની વર્ષગાંઠ છે, એટલે એમના મિત્રો ચકાપાણી પીચા આવવાના છે. હું એમનું સ્વાગત કરવાની ના પાડીશ. પછી તું વચ્ચે પડીને અમારી બંનેની વચ્ચે હું કહું એવી શરતો કરજો. પછી જોજો એ સ્નેહલગ્નના ઉમેદવારનો પ્રારસ...

ચતુ-ઓલરાઈટ, એ કામ મહાફ. પણ તમે કાલ તો એ સદગૃહસ્થને એપોઈમેન્ટ આપી છે! તેનું કેમ?

જયો-અરે એપોઈમેન્ટ શી ને વાત શી? એ તો ખાલી એ ઘડી બનાવટ!

ચતુ-એમ છે?

જયો-ત્યારે વળી કેમ?

ફેન્સી-(પ્રવેશ છે.) બાઈ સાહેબ!

જયો-અરે હા....લે....ચાલ....

[ત્રણે ચાલતા થાય છે. પડદો કિંચકાય છે]

પ્રવેશ ત્રીજો *સમય: સંધ્યાકાળ* સ્થળ: મહેતાજીનું રસોડું

[પાત્રો: જયમણિ-ચતુર-જયોતિ]

(મહેતાજી સગડી સળગાવી ઉપર દુધની તપેલી મુકી એક હાથે વીંછે છે. બીજે હાથે ભેકડો તાણતા અચૂને પારણામાં નાખી હીચે છે)

જય-શું કંઈ? ભાઈઓ! કહેવત છે, કે:

અન્ય પાસે એમ ધરતી કોઈ દી નહિ ખોલીએ.
 નિજ બાયડીની બહાદુરી જાહેરમાં નહિ ખોલીએ.
 મ્હારે તમારે બેઠને ત્યાં એક સરખું માનીએ,
 છે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત કે જૈરાંની બુદ્ધિ પાનીએ.
 પણ જમાનો એ ગયો આજે સુધારાને સ્થાન છે,
 ચતુર હોય તો ચેતજો આમની બાબત આમ છે.

એક વખત એવો હતો, કે મીસીસ પહેલવહેલા સાસરે
 આવ્યા હતા, અને આ સેવકને ઘર ઇંદ્રબુવન જેવું લાગતું
 હતું. આજ એ વહાલી હીમ જેવી લાગતી ગૃહદેવી કડવી
 ઝેર જેવી લાગે છે. જ્યારે એ રાંધતી હતી, મ્હને
 ખવડાવતી હતી, ઘરનાં તમામ કામ કરતી હતી, ત્યારે
 હું મ્હારી પતિ તરીકેની ફરજ બજાવી એને વારંવાર
 ધમકાવી મ્હારી મહત્તા બતાવતો હતો. એને અરસિક,
 ગંદી, પુવડ, ઓરથોડોકસ, અને ભણી પણ ગણી
 નહિ, એવું એવું બોલતો હતો. ‘રાંધવું’ એમાં શું ? ઘર
 સંભાળવું એમાં શું ? જૈરાનો અવતાર ઢેમ....જૈરામાં અક્કલ
 કેટલી ? ઉઠા જેટલી. એમની બુદ્ધિ પગની પાનીએ ! જૈરાં !
 જૈરાં એટલે શું ? પુરૂષોનાં પગનાં પગરખાં, એવી એવી
 મ્હારી માન્યતાઓ હતી. પણ જ્યાં મ્હારા આવા સ્વભાવ ને
 વિચારથી કંટાળેલા મ્હારા એ ગૃહદેવી આ પનોતા પુત્રની
 ભેટ કરવા માટે મ્હને પહેલવહેલા છોડી પીએર સિધાવ્યાં,
 ને સેવક લગભગ ચાર માસ સુધી રસોયાની, નોકરડીની

અર્થાત એમની ડયુટીની તાલીમ લઈને ધરાયા, ત્યારે જ ખમર પડી, કે: એ લાઈસાંહેબ ! આપણાથી ચાર દહાડાય એ ચુલા પાસે બેસાય નહિ, ને તાપે ખવાય નહિ, તેમ ઘરે સંભાળાય નહિ. ‘ઘર ચલાવવા કરતા ઘર સંભાળવું એ મહા દોહલું છે.’ એ એમના શબ્દોનો અનુભવ મહને હવે જ થયો. ભગવાન તોખાહ ! ઇશ્વર સાત જન્મે પણ મહને સ્ત્રીનો અવતાર ન આપે ! એમનું કામ એમનાથી જ થાય, અને એજ કરે ! ખૈર એ ખૈર અને મરદ તે મરદ ! એ તે એ ને આપણે તે આપણે જ !

હેવટ બહુ બહુ પત્રો લખ્યા છતા જ્યારે એમની તરફથી કંઈ જવામ મળ્યો નહિ, ત્યારે હારીને અંતે સેવક વણતેડયા સામ્રે ગયા. ત્યાં એમની તમામ શર્તો જી-હુજૂર કહી કબૂલ-મંજૂર કરી એમને અહીં વાજતે-ગાજતે તેડી લાવ્યો. પણ પછી તો-અહીં આવ્યા પછી તો દોણ બાણે કેમ તે મહેં જરા નમતી દોરી મુકી, એટલે એમનું ચઢી વાગ્યું. સુરતમાં સર્વોચ્ચ છુટી જતા એમની ઇચ્છાને માન આપી સેવક અહીં બોમ્બે પધાર્યા, અને એમની અને એમના બાપની ઈન્કદ્યુઅન્સથી આ નોકરી મળી, એટલે તો પછી એમના રૂઆબનું પૂછવું જ શું ? એમનું પીએર અહીં આ રહ્યું, એનો બાપ વકીલ રહ્યો, અને વળી એ નોકરી કરતી થઈ, એટલે એમનું છેક જ ચઢી વાગ્યું. પરિણામમાં આજ મહારે બદલે લેકચર

અને મીટીંગ એ એટ્રેન્ડ કરે છે, અને સેવક ઘર સંભાળે છે. મહેરબાન સદ્ગૃહસ્થો અને સત્તારીઓ ! મહારા સંસાર-છાપાની આ છેલ્લામાં છેલ્લી ખખરો છે. જો કે મહારા એ લાલા નોમીનલ વાઈફ મહને વારંવાર એમના હસખંડ તરીકેનું પરમીનન્ટ રેઝીગનેશન આપવા પ્રરજ પાડે છે, પણ આ સેવક જ ના પાડે છે. કારણ કે આવા મોંઘવારીના વખતમાં જ્યાં મહારા જેવા સેંકડો વાંઢાઓ બેંકાર રળડે છે, ત્યાં મહારે ખીણ શોધવા જવું ક્યાં ? તેના કરતાં તો જે છે, એજ ઠીક છે, એમ સમજી ચલાવી લઉં છું. અને મનમાં રોજ પેલું નરસિંહ મહેતાનું પદ બોલું છું, કે : “ જે ગમ્યું જગત ગુરૂદેવ જગદીશને તે તણો ખરખરો ફેંક કરવો.” સ્વ. કવિ કલાપી પણ કહી ગયો છે, કે : “....સહન કરવું એય છે એક લ્હાણું.”

સર્વિસ કરે એ સ્કુલમાં...મહાર કુકીંગનું કામ છે,
છે કાયદો ઉધો અમારે...ઘેર આનું નામ તે !
જો યુદ્ધ ખેત્રું રોજ તો...ધજજત તણું લીલામ છે,
ખેલાત કહેવા જાડં તો...મહીઅર જવાનું નામ છે.
સમજીએ ને શરમાઉં છું...કે આ સ્ત્રીઓનું કામ છે,
પણ શું કરું ? જાણો તમે...કે આમની ખાખત આમ છે.

[ઘરમાં જઈ પરીક્ષાના પેપર તપાસવાના લઈ આવે છે.]

ચતુર-(પ્રવેશે છે-સ્વગત) જોઈ લ્યો, સાહેબો આનું નામ લગ્નનો લ્હાવો ! જે પુરૂષો સ્ત્રીઓ અને એમના આ

કાર્યની મશ્કરી કરે છે. એમને આ લહનજતનો અનુભવ એક વાર ખાસ લૂટવા મ્હારી મજબુત લલામણ છે..

વાંદા કુમાર કંઈક આ પરણેલની ઈર્ષ્યા કરે,

ને ખાયડી પાછળ બિચારા છેક માંડા થઈ ફરે.

એ દીવાનાને ઢીંચવા આ અનુભવનો જામ છે,

નહિ જોયું હોય તો જોઈ લેજો આમની ખાખત આમ છે

ચાલો, હવે વન સ્ટોપ ફોરવર્ડ. (એક પગલું આગળ-પ્રકટ) મહેતાજી સાહેબ ! સલામ.

જય-સલામ, સાર્થ સલામ.

(ઉભરાતા દુધની તપેલી હાથે ઉંચકી ઉતારવા જતા દાઝે છે. તપેલી મુકી દેવાતા દુધ ઢોળાઈ જાય છે. એટલે આંગળી મોઢામાં નાખે છે.)

જય-ઓ....ખાપ....અસ્સર....હરામખોર ! તારે પગલે મ્હુને ડા'મ દેવાયો ને દુધ ઢોળાઈ ગયું તે જૂદું. લગવાન સાતે લવમાં કોઈને ખાયડીનો અવતાર ન આપે. આ આવડા સરખા લણુવા આવતા નિશાળના છોકરા આગળ પછુ પોઝી-શન ઢેમ થઈ ગયું. આ કંઈ થોડી ફજેતી છે ?

ચતુ-(અજાણ્યો થઈને) કાકા ! કાકો ક્યાં ગયા ? આ શું ? આજે કંઈ તમારે હાથે ખંસી ખમ્મવવી પડે છે ? તમારા જેવા લણેલા ગણેલા માણસને તે આવું ખાયડીનું ખાયલું કામ શોભે ?

જય-ભોગ મ્હારા ભાઈ ! તું જા મ્હારા આપ હમણાં (જગ્યા સાફ કરતા) પેલા જનમના પાપ કીધેલા....(સ્વગત) જાણે એમ થાય છે, કે આ ફજેતી કરતા તો આપઘાત કરીને મરી જવું સાફ.

ચતુ-કેમ બોલતા નથી ? લાવો હું સાફ કરવા લાગું. (મદદે લાગે છે.) કાઠી રીસાયા છે, પીએર ગયા છે, ખાટલામાં પડ્યા છે, કે પછી ચાર દિવસની કંપલસરી લીવ પર....

જય-(મોઢે હાથ દાબી દે છે) હાં હાં, એ તું શું બકે છે ? ચતુર ! ત્હને શું કહું ? મ્હાફં કપાળા. મ્હારા કરમના ભોગ છે, દીકરા !

ચતુ-પણ એમાં આમ મરદ જેવા મરદ થઈને રહો છો શાના ? જે હોય તે જલ્દી હિંમતથી કહી નાખો, કે ઉપાય થાય. સમજ પડે. દેવલોક તો નથી પામ્યાને ? છે તો જીવતા ને સાજાસમાને ?

જય-જીવતી છે, છતા મ્હારે મન તો એ મરેલી જ છે.

ચતુ-હું ! એ વળી શું ? અજબ ! શું કંઈ ૧૮૫૭ ના બળવા જેવું તો ઘરમાં નથી ફાટી નીકળ્યુંને ? તેવું હોય તો બોલજો, સરકાર માખાપને સુલેહશાન્તિ બળવા બખર કરશું.

જય-તેવું જ છે, ભાઈ ! તેવું જ છે. મ્હારે નસીબે છેલ્લા બે માસ થયા લોહાને પાયે પનોતી ખેઠેલી છે. અને તે પણ

વરસ એ વરસ કે સાડા સાત વરસની નહિ પણ છઠ્ઠીની હોય એમ લાગે છે.

ચતુ-તો કોઈ બ્રાહ્મણને બોલાવો ગાયત્રીનો પાઠ કરાવો. કયાં ગામમાં તોરો છે ?

જય-ચતુર ! આ મરકરી કરવાનો વખત નથી. ભાઈ ! ત્હારી કાકીએ કાકાની અને કાકાએ કાકીની જગ્યા સ્ત્રી-પુરૂષનાં કામના અનુભવ લેવાને માટે હાલ કેટલોક વખત થયા અવરનવર કરી છે. તેનું આ પરિણામ છે.

ચતુ-ઓહ આઈ સી. હવે સમજ્યો. અને તેમાં આપના શરદીવાળા બદનથી કાકી-સાહેબનો તાપ બીલાતો લાગતો નથી. કેમ એમનેજ ને ?

મધુ-એમજ છે. હવે તો હું એનાથી અને દુનિયાથી બંનેથી કંટાળ્યો છું. તું કંઈ રસ્તો બતાવે છે ?

ચતુ-ભેઈએ એટલા. રેલ્વે લાઈનના પાટા પર સુઈ જઈ સુઈસાઈડ કરો, તેમ ન બને તો લંગોટી મારી ભરથરીની માફક ‘લીક્ષા દેને મૈયા પીંગળા’ કહી અહાલેક જગાવો, કયાં તો પછી કાશીએ જઈ કરવત મુકાવો.

મધુ-એ તો છેવટ કબીરજી કહી ગયા છે, એમાં તે નવું શું કહ્યું ?

ચતુ-હવે પડતી મુકો એ વાત હમણા. મ્હને બાગમાં અત્યારે માસ્તર મોહનલાલ મળ્યા હતા, અને તેઓ કહેતા હતા,

કે પરમ દિવસે મી. મધુકરની વર્ષગાંઠ છે. એની એમને યાદ આપજે. આઠ દિવસથી એમણે ન્હોતરૂં દીધું છે, એટલે બધા શિક્ષકો એમને ત્યાં ચાહપાણી પીવા આવવાના છે. શું આ વાત ખરી ?

જય-અરે હા. એ તો હું ભૂલી જ ગયો. મહેં જ બધાને આમંત્રણ આપ્યું હતું, હવે....

ચતુ-ભલે આવે. શનીવાર છે, એટલે આ સેવક પણ મદદ કરશે.

જય-પણ ત્હારી કાકીનું શું ? એ લોકો અહીં આવે; અને મ્હારી આ હાલત જુએ, તો મ્હારા બાર વાગી જાય. નિશાળમાં બધાની આગળ હું મ્હારી એલ્યુકેટેડ વાઈપ્રને માટે મોટી મોટી તોપ માંડું છું, અને તેમાં જો એમના દેખતા મીસીસ મીનજ ગુમાવી મ્હારી રેવડી દાણાદાણુ કરી નાખે, તો ઉફ ! મ્હારી ઇજ્જતનું વગર ખીટ બોલે લીલામ થઈ જાય.

ચતુ-હા, એ બાબત જરા વિચારવા જેવી ખરી ! જો તમે કહેતા હો, તો હું તમારા બેડની વચ્ચે પડી સમાધાનીના સંદેશા ચલાવું, અને કંઈ તોડ કાઢું.

જય-તો તો ત્હારો મ્હોટો ઉપકાર, ભાઈ !

ચતુ-પણ પછી તમારે હું જે શર્તો રજુ કરૂં તે વગર આનાકાનીએ કબુલ કરવી પડશે, તેમજ આ વખતની અંગ્રેજીની પરીક્ષામાં પણ....

જય-સોમાંથી સત્તાણું માર્ક ! પછી કંઈ છે ? તું આટલી એક દિવસ મ્હારી લાજ સાચવને, કે ગંગા ન્હાયા.

(ત્યાં કીકસો પાસણામાં ભેંકડો તાણી ઉઠે છે. જ્યોતિ પણ પ્રવેશ કરે છે.)

જયો-કેમ કેટલી વાર છે ? રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ? ચાલો, જલ્દી કરો. ભાણું કાઢો. હજી આગલા ખંડમાં દીવો પણ સળગાવ્યો નથી. ખારણે આઠ વાગવા આવ્યા. અત્યાર સુધી શું કરતા હતા ? દુધ ગરમ કર્યું ? લાવો, એને મ્હારી પાસે લાવો. એ ભૂખ્યો થયો હશે. જાવ, ઘરમાંથી દુધની સીસી લઈ આવો.

(જયમણિ ખાળકને એના હાથમાં આપી સીસી લેવા ઘરમાં જાય છે.)

જયો-કાં ચતુર ! તમે પુરૂષો ઘરનાં ખેરાં ઉપર ખડારથી આવતાની સાથે આવો જ રોક કરવા મંડી જાવ છોને ?

ચતુ-(કાન પકડીને) ના કેમ કહેવાય ? એક વાર નહિ પણ હજાર વાર કબુલ.

જયો-અને મ્હેં પેલી વાત કરી હતી તેનું કેમ ? વાઘ કે બકરી ?

ચતુ-વાઘ....વાઘ....તમે એમને આવવા તો દયો. પછી મ્હારો રૂઆબ બેબે.

[માસ્તર દુધની સીસી લઈ આવે છે, તે ખાળકનાં બોલામાં આપી]

જયો-કાં ! ઉશ્મા છે કેમ ? જાવ, ભાણું પીરસો, હું હમણાં આવી.

જય-(ચતુરને કાનમાં) પછી પેલી વાત....

ચતુ-તમે એમની પાસે જાવ, ને ધીમેથી શરૂઆત કરો, એટલે....

જય-પણ મહને તો એના ઘાંટાની ખીક લાગે છે, ચતુર!
ચતુ-અરે મર્દ જેવા મર્દ થઈને આવી મીઠા વગરની
શી વાત કરો છો? મહારા લાઈ! જાવ....જાવ....આગળ
વધો. (હડસેલી આપે છે.)

જય-(ડરતા ડરતા) જયોતિ ડીઅર! સાંભળો છે કે?

જયો-શું કહો છો? બધું તૈયાર થઈ ગયું? પાણીના
લોટા-બોટા ભર્યા? વાર હોય તો પથારી પણ પાથરી મુકો,
એટલે પત્યું.

જય-બધું તૈયાર છે. હવે આપ કપડા બદલીને પધારો
એટલી જ વાર છે.

જયો-કપડા બદલવાની મહને પુરસદ નથી આજ કપડા
ચાલશે. હજુ મહારે મહારી એક બહેનપણીને ત્યાં જવાનું
છે. અને ત્યાંથી અમે સીનેમા જોવા જવાના છીએ, એટલે
કઠાય મોડું બેઠું થાય તો ખારણા દઈને સૂઈ જજો.
સમજ્યા? (સ્વગત-કેમ ખરાબર છેને? પુરૂષો એમની
સીઓને આમ જ કહે છેને?)

જય-બહુ સારું, પણ મહારે આપને એક ખાનગી વાત
કરવાની છે.

જયો-જે કંઈ કહેવાનું હોય તે કાલ સહવારે કહેજો,
અત્યારે મહને સાંભળવાનો વખત નથી.

જય-પણ એ બહુ જ અગત્યની છે. અત્યારે જ એનો
નિકાલ થવો જોઈએ.

જયો-(કાંડે બાંધેલા ઘડીઆળમાં જોઈને) ઓલરાઈટ, પાંચ મીનીટ આપું છું. એટલામાં જે કંઈ કહેવું હોય, તે ટુંકાણુમાં કહી દ્યો.

જય-બાણે કે બાબત એમ છે, કે....

જના-કટ ઇટ શોર્ટ આઇ સે. લાંબુ વિવેચન ન જોઈએ. તમને પુરૂષોને વાત પણ કેમ કરવી ? તે આવડતી નથી. ટાઇમની કિંમત જ નહિ.

જય-સચ્ચે, તો દ્યો, હું ટુંકમાં પતાવું છું. પરમ દિવસે મહારી બર્થ ડે (જન્મદિવસ) હોવાથી મહારા મિત્રો વિગેરે મહાપાણી પીવા પધારવાના છે.

જયો-મલે આવે, હોટલમાં કે બાગમાં લઈ જાજો. એવી એવી નજીવી બાબતમાં મુને શું કહેવાનું હોય ? સોરી, હું એ વખતે હાજર રહી શકું એમ નથી. મહારે તો સ્ત્રી-મંડળની ખાસ મીટીંગમાં જવાનું છે.

જય-પણ એક દિવસ મહારે ખાતર ન બાય, ને અમને બધાને તમારે હાથે ચાહ બનાવી પાય, તો ન આવે ? એટલી મહેરબાની....

જયો-શું કહ્યું ? તમારો જન્મદિવસ ! તેમાં તમારા દેસ્તદારોને હું ચાહ બનાવીને પાઉં ! અમારા જન્મદિવસ તમે પુરૂષો કેવાકે ઉજવો છો કે ઉજવવા દ્યો છો વાડ ? અમારી કેટલીક બહેનપણીને તમે અમને નહોતરવા દ્યો છો ?

જય-અમારી એ ભૂલ છે. હું કબૂલ કરું છું.

જયો-તે નહિ બને. એવા મોઢાનાં વચન તો તમે લોકે બહુ વાર આપ્યા, ને બહુ વાર ઉઠાપ્યા. તમને હુમ્મ્યાં પુરેવાને ગરજ વખતે અમને મીઠું મીઠું બોલી પટાવી લેવાની વિદ્યા બહુ સારી આવડે છે, એ અમે બાણીએ છીએ. ચાલો, ખસો....

જય-(સ્વગત) ચતુર! હવે તો ત્હારી કાકીને તું સમજાવે તો ખરો !

ચતુ-કાકી ! લાવો કીકાને મ્હારી પાસે. (લઈ લે છે. પારણ્યામાં સુવડાવે છે) કાકી ! કાકા રડવા જેવા થઈ ગયા છે, અને વખતે કદાચ આખરના માર્યા આપઘાત કરી બેસે એવો સંભવ છે. તો આટલી વખત મ્હારી બમીનગીરી પર....

જયો-તું એમની તરફથી વકીલ થઈ આવ્યો છે, કેમ?

ચતુ-વકીલે નહિ, ને દલાલે નહિ. મ્હારી તો બાણી એમ સલાહ છે, કે:

લેરી ન્હાના પાસથી પણ ચાતુરીની વારતા,

પતે કજીઓ ઘેર મેળે કાજી પાસે ના જતા.

તે મુજબ નિરાશાના માર્યા કાકા કંઈ વસમુ કરી બેસે, તે પહેલાં તમે સમજીને તમારી શર્ત મુજબ એટલો એક દિવસ એમનું માન રાખો તો ઠીક ! એમના મિત્રો વચ્ચે એમનો મોજલો બળવો એમાં તમારી પણ શોભા છે, એમ હું માનું છું. પછી તો જેવી આપની ઈચ્છા ! (સ્વગત-કેમ કાકા ! કેવી કરી ?)

જયો-કીક છે, જો મહારા કહ્યા મુજબ વર્તવાની એ હા પાડતા હોય તો એ મહેમાનોની આગતા-સ્વાગતા કરવા હું વિચાર કરીશ.

ચતુ-હ્યો, કાકા ! હવે તમારા તકલીરના ફાટક વગર હડસેદ્યે ઉઘડી ગયા. પણ કાકી તમારે માટે કેટલાક ખાસ ઓર્ડિનન્સો ખહાર પાડવા માગે છે. તે તમામ તમને પરમ દિવસ માટે લાગુ પડશે. વિચાર છે ?

જય-અરે લાઈ, એ કહે તેમ આપણે બધું કબૂલ છે.

ચતુ-હ્યો, ત્યારે કાકી ! (ગજવામાંથી કાગળ પેન્સીલ કાઢે છે.) આપના સ્પેશીઅલ ફરમાનો હવે એક પછી એક બોલ્યા જાવ.

જયો-આજ પછી અમારી સ્ત્રીઓની કોઈ પણ જાહેર કે ખાનગી પ્રવૃત્તિઓમાં કે સ્વતંત્રતામાં આડે આવવું નહિ.

ચતુ-ફેમ કાકા ! છે કબૂલ ?

જય-કબૂલ....લાઈ કબૂલ.

ચતુ-વાર પછી ?

જયો-અમને ઘરની નોકરડી કે રાંધનારી દાસી ગણવી નહિ, તું-તાથી બોલાવવી નહિ, અમારી ઉપર હાથ ઉપાડવો નહિ, મહોંમાંથી ફાવે એમ એલફેલ બોલવું નહિ, પાંચ માણુ-સોની વચ્ચે અમારું માન જાળવી સહયતાથી વાત કરવી, અમે કોઈ પુરૂષ મિત્રો સાથે જાહેરમાં કે ખાનગીમાં કંઈપણ

વાતચીત કરીએ તો બહેમાણું નહિ, તેમ હમેશા તમે-અમે
હ્યો-લાવો વીગેરે માનવાચક સંબોધનથી અમને બોલાવવા.

ચતુ-આ ઓડીનન્સ નંબર હું કબૂલ છે કે કાકા ?

જય-કબૂલ, ભાઈ કબૂલ. એકસો એક વાર કબૂલ.
(સ્વગત) શું કરીએ ? ગરજે ગધેડાને પણ બાપ કહેવો પડે.

ચતુ-ચાલો એ પણ પાસ. પછી ?

જયો-આવતી કાલે મહારી કેટલીક બહેનપણીઓ તથા
મહારા કેટલાક પુરૂષ-મિત્રોને પણ હું ઇન્વીટેશન આપીશ.
તેમાં સાથે સાથે અમારી સ્ત્રી-કેળવણીના લાભાર્થે અમને
એક સુંદર સીવીલ મેરેજનો લવ-સીન ભજવવા દેવો.

ચતુ-બોલો કાકા ! શું વિચાર ?

જય-લવ સીન !

જયો-વિચાર થાય, તો હું પણ એમાં મુખ્ય ભાગ લઉં ?

ચતુ-કાકી ! કાકાને તમારી આ છેલ્લી શરતને માટે
જરા વાંધો છે, એટલે....

જયો-તો રહેવા દ્યો. હું કંઈ નવરી નથી. આઈ હેવ
નો ટાઇમ હું સ્પેર....

ચતુ-કાકા ! આ જરાને માટે આખો કેસ માર્યો જાય
છે. આટલી છુટ મૂકી છે, તો એટલી વધારે.

જય-ભલે ત્યારે, તહને જેમ ઠીક લાગે એમ કર.
નબ્વાણુ ત્યાં ભર્યા સો.

ત્યારે બીજું કામ એ કરવાનું છે, કે હું તને ચિઠ્ઠી લખી આપું તે લઈ તું બાગમાં જઈ કાંઈ મધુકરને આપી આવજે. દરમ્યાન હું પણ મહારી સખી મીસ જોનને મળી તેની પેલી કાળી સોષણ આયા નામે રોઝી છેને, તેને મહારા કપડા પહેરાવી એ પારફી ઓઝો પર બદલાવત કરનાર જેન્ટલમેન લોકરની બરાબર ફોજી કરવાની તૈયારી કરું છું. સમજ્યો ? જા ત્યારે હવે કાલે મળજો.

ચતુ-ઓલસાઈડ.

જ્યો-ઠેન્ક યુ.

[બંને સોફકહેન્ડ કરી છુટા પડે છે. પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ-ચોથો.

સ્થળ: જેન્ટલમેન ક્લબ

[પાત્રો: મધુકર-મવાલીમિત્રો-ચતુર]

[ક્લબમાં જાત જાતના સેમ્પલો એકઠા થએલા હોય છે. એકના હાથમાં ટેનીસનું રેકેટ, બીજાના ગળવામાં દારૂની બાટલી, ત્રીજાના મોઢામાં ચીરટ વીગેરે.]

મધુ-(દાખલ થાય છે.) મહારા હીલોજન દોસ્તો મહેં આપને કહ્યું હતું, કે જનતા સુધી હું આજરોજ મહારી સ્નેહલક્ષ્મી સુંદરી સાથે આપને બધાને ઇન્ટ્રોડ્યુઝ કરાવીશ, પરંતુ બાબત એમ બની છે, કે એમના એપોઈન્ટમેન્ટ મુજબ એઓ આજ ચાર વાગ્યે મહુને મળવા બગીચામાં આવી

ચતુ-હોલ્ટ ! થોભો ! કાકી સાહેબ ! કાકા એમનો વાંધો પાછો ખેંચી લે છે. બસ, હ્યો. હવે આની ઉપર બને સહી કરો.

[બને સહી કરે છે.]

જયો-ચતુર ! એમને કહી દે, કે પરમ દિવસે જરા અપ-ટુ-ડેટ પોશાક પહેરી ઇંગ્લીશ એગ્રીકેટ બાળવે. મહારા હાઇકલાસ ફ્રેન્ડસ પધારશે.

ચતુ-કાકાશ્રી ! કાકીનું છેલ્લું ફરમાન સાંભળ્યું કે ? એવણુ એવી તા. ક. મારે છે, કે તમારે એ વેળા જરા ઇશ્કીટાઈટ રહેવું, ને આ ગામડીઆ સીસ્ટમને હીલું નાળીએર આપવું. સમજ્યા ?

જયો-ભલે, ભાઈ ! જેવો એમનો હુકમ.

ચતુ-જાવ ત્યારે હવે સીધાવો અંદર, ને જમવાની તૈયારી કરો. પછી જેમને આમંત્રણ આપવું હોય તેમનું કીસ્ટ મહને આપી દેજો, હું કહી આવીશ.

જય-બહુ સાફ, ભાઈ ! ત્યારે તો જેટલો ઉપકાર માનું એટલો ઓછો છે.

[મહેતાજી અંદર જાય છે. ત્યાં જ્યોતિ ને ચતુર અડખડાટ સી પડે છે.]

જયો-હા....હા....હા....હા. ચતુર ! બેડો પાર ! કેવા રમ વેંસ ! એમ કર્યા વિના પત્તો જ નહિ લાગે. હવે

શક્યા નથી. પરંતુ એવણે એમના માણસ સાથે આ એક ચિઠ્ઠી લખી મોકલી જણાવ્યું છે, કે: ‘તમારી માગણી ઉપર ઘેર જઈ મહેં પુષ્કળ વિચાર કરી સીવીલમેરેજ કરવાનો મક્કમ નિર્ણય કર્યો છે. પરંતુ મહારા હસમંડે કાયદેસર કોર્ટ સમક્ષ પોતાની રાજપુત્રીથી હા પાડવાની ના પાડી છે, એટલે મહેં મહારા વધીલ પિતાની સલાહથી એક નવી જ સુક્તિ શોધી કાઢી છે. કાલ બપોરે પાંચથી સાતના ગાળામાં મહારા પિતા એમને પોતાની સાથે ગમે એ જ્ઞાનું કાઢી જ્ઞાર લઈ જશે. દરમ્યાન તમે તમારા બે ચાર ખાસ સ્નેહીઓ સાથે આવી રહેજો. હું પણ મહારા બે પાંચ વિશ્વાસુ સ્નેહીઓ સાથે તૈયાર રહીશ. તમે આવશો કે તરત જ આપણે સુઘરેલી સ્ટાઇલે લગ્ન કરી નાખી એકદમ માથેરાન કે મહાખજેશ્વર ઉપડી જઈશું. એક વાર લગ્ન થઈ ગયા પૂછી એ જખ મારે છે. અને પછી મહેને ઘરમાં રાખવાની એની હિંમત પણ પણ નહિ ચાલે. એજ.....”

મહારા દોસ્તો ! જો કે એક જીવતા ધણીએ આ સાહસ ખેડવું એ જરા જોખમલરેલું અને આપણા જેવા જેન્ટલમેનોની કેડીટને ધકકો પહોંચાડે તેવું છે, છતાં સ્નેહ ને સંજોગો જોતા મહેને એમ કયાં સિવાય છુટકો નથી. બાલો, તમે બધા મહેને મહારા આ કાર્યમાં સાથ આપશો ?

બધા-ઓલ....ઓલ....ઓલ.

મધુ-શાબાસ ! તો દયો, ઉઠાવો ખ્યાલી, અને કરો કંઠમાં ખાલી, મ્હારા એ સીવીલમેરેજના નામ પર !

[બધા દારની ખ્યાલીઓ ભરી એકેકને અડકાડે છે.]

જુઓ, તમારામાંથી હું મી. ભીમજીશા, મી. ખાન મી. વિદ્યાવતી અને મી. દાદા તમને ચારને મ્હારી મેરેજ પ્રોપોઝિશનની કંપનીમાં સાથે લઈ જવા સીલેક્ટ કરું છું. દારણુ આ લગ્ન બહુ જ ખાનગીમાં કરવાના છે, એટલે વધારે માણસની જરૂર નથી. અને બાકીના બિરાદરોને માટે કાલે મહેફીલ ને રંગરાગનો બંદોબસ્ત થશે. પછી કંઈ છે ?

ભીમજી-બસ....પસ....ખાવા ! બીજું જોઈએ પન શું ?

ખાન-કુછ નહિ....કુછ નહિ. ખાનાપીના ઔર ગાના.

ભીમજી-એલરાઈટ, ઘેન માઈઓનરેબલ એન્ડ રીસ્પેક્ટેબલ ફ્રેન્ડસ ! ત્યારે આજ આપને બધા મી. મધુકરના આવતી કાલે થનારા મેરેજની ખુશાલીમાં લેગા મલીને એક અપ-તુ-ડેટ કૌરસ લલકારીએ.

સંવળા:—

ગાયન-૫

આ દુનિયા દુનિયા દુનિયા...એમાં પંકાવા રોજ.

બસ ખાવ પીઓ ને ખેલો...ઉઠાવો મીઠી મોજ.

નાટક સીનેમા જોવા...લોન્ડ્રીમાં ડ્રેસ ધોવા,

સડામાં દામ ખોવા...એમાં પલ્લુ થાયે નામ.

પેપરમાં બ્લોક છાપો...લેકચર મીટીંગમાં આપો,

સોસાયટીઓ સ્થાપો...દુનિયા કરે સલામ...આ.

સીઝર ચીફ્ટ ફૂંકો...અસ પાન ખાઈ ચૂકો,
વીસ્કી પીવા ન ચૂકો...ગજવામાં હોય આમ.
ફરવાને માટે મોટર...મિત્રોની જંગી ફોજ,
રમવાને માટે ટેનીસ...જમવાને માટે લોજ...આ.

પ્રવેશ-પાંચમે

સ્થળ: જ્યોતિનું ઘર.

[પાત્રો: જ્યોતિ-રોઝી-ચતુર-જયમણિ-મધુકર બીજેર]

[જ્યોતિ એક પછી એક પોતાની બહેનપણીઓ આવે છે, એને શોધકહેન્ડ કરી ખુરસી આપે છે.]

જ્યો-વેલ કમ મીસ જોન! કમ આપને મહારી ચિઠ્ઠી તો મળી હતીને?

જોન-ઓહ યસ. આ શું? મહારી સાથે જ લાવીછને!

જ્યો-અને આપણો બધો ખાન તો એને સમજાવી દીધો છેને?

જોન-ઘની જ સારી રીતે.

જ્યો-ઓલરાઈટ! ત્યારે હવે હું એને ફેસ ચેન્જ કરાવવા અંદર લઈ જઈ છું.

[આયા રોઝીને લઈને જવા માંડે છે, ત્યાં ચતુર દાખત થાય છે.]

ચતુ-લ્યો, મહેમાનોની પધરામણી તો થઈ પણ ચુકી, અને હજી તો અહીંયા કોઈ જાતની તૈયારીએ નથી.

જ્યો-મધી તૈયારી થઈ ગઈ છે. જો, ત્હારા કાકાને સોદો લાવવા અને એમના સ્નેહીઓને ખોલાવી લાવવાને બહાને

ખહાર મોકલ્યા છે. મીસ જોન પણ એમની આ આયા રોજીને લઈને આવી ગયા છે. હું હવે એને મહારો પોશાક પહેરાવી તૈયાર કરવા અંદર લઈ જાઉં છું. પણ હવે ત્હારી શી ખબર છે ? તે તો જણાવ.

ચતુ-આપણી શી ખબર હોય ? આપણે તો તમારી ચિકીત્સા અમલ કાલે ખરાબર કરી દીધો છે, અને મહારા ધારવા મુજબ એ વરરાજની સવારી હવે એમના ખાનદાન હોસ્તો સાથે આવવાની તૈયારીમાં....

જયો-તો તું સપાટાખંધ અંદર સ્ટવ સળગાવી ચાહતું તપેલું ચઢાવી દે. અને જે કોઈ આવે એમને સ્વાગત કરવાનું પણ ત્હારે માથે હું હમણા જ મીનીટમાં આને તૈયાર કરી પાછી પૂરું છું.

[જયોતિ રોજીને લઈ અંદર જાય છે, ત્યાં મહેતાજી શિક્ષક મિત્રોને તેડી સોદા સાથે પ્રવેશ કરે છે. ચતુર બધાને ખુરસી આપી બેસાડે છે.]

જય-(કાનમાં) અરે ચતુર ! આ બધા કોણ છે ?

ચતુ-કોણ જાણે ? કાકીના ઓળખીતા તો છે. લાવો, એ બધો સોદો ઘરમાં મુકી આવું. જોજો, ધ્યાન રાખજો, હું ને કાકી હવે અંદર ચાહપાણીની વ્યવસ્થા કરીએ છીએ, દરમ્યાન તમે એમના કોઈ ઓળખીતા પુરૂષ-મિત્રો આવવાના હજી બાકી છે, એમ કહેતા હતા, તે આવે તો એમને જરા માનપાનથી બેસાડજો.

જય-પ્રીકર નહિ, ભલે આવે.

[ચતુર અંદર જાય છે, ત્યાં મધુકર તેમના ચાર મિત્રો સાથે પધારે છે.]

જય-(સ્હામે જઈ) આવો, પધારો. (બધાને બેસાડે છે.)

મધુ-(જયમણીને પોતાના જેવો જ કોઈ સ્નેહી-સંબંધી ધારી) કાં મીસીસ જ્યોતિ દેખાતા નથી ?

જય-હમણા આવે છે. જરા અંદર ચાહુ બનાવે છે, અરે ચતુર ! ઓ ચતુર !

ચતુ-(આવે છે) જી, સાહેબ !

જય-ત્હારા કાકીને ખબર આપ કે એમના મિત્રો આવી ગયા છે, અને ચાહુને હવે કેટલી વાર છે ?

ચતુ-જી, તૈયાર છે.

જય-તો આવવા દે.

ચતુ-ખહુ સારું.

[અંદર જાય છે, ચાહુના કપ ભરી લાવે છે, દરેકને એકેક પકડાવે છે.]

ભીમ-તહન ટેસ્ટલેસ ! કાંય ખાન ?

ખાન-અરે વાત જ જવા હયોને બાવાજી !

વિલા-(ચતુર એને ચાહુ આપવા આવે છે, એટલે) એઈ મીસ્ટર ! કંઈ એકસો નંબર વન-બન ઘરમાં રાખો છો ખરા કે ?

ચતુ-માફ કરો, મહેરબાન ! આવા જેન્ટલમેન માણસ થઈને એવી લોકર જેવી વાત કરો છો ? શેઈમ !

દાદા-આઈસે સીગરેટ-બીગરેટ !

ભીમ-અરે બાવા ! કંઈ વીમટો-બીમટો હશે, તો પન ચાલશે.

મધુ-(આંખો ચઢાવી નાક પર આંગળી મુકી) ખી ક્વાઇટ આઇસે. મી. લીમલુશા ! આય કંઈ કલબ કે તમારા બાવાનું ઘેરબેર જોયું કે ?

લીમ-તે એમાં આમ ડાળા શાનો કાઢી મરેછ ! જોયો મોટો લગન કરવાનો છે તે !

મધુ-(મોઢે હાથ દાખી) મુજો મર.

(ચતુર બધાને ચાહ-પાણી પીધા પછી પાનસોપારી લાવી આપે છે)

ચતુ-(મધુકરને) આપનું નામ મધુકરને ? જાવને જરા આપને અંદર બોલાવે છે.

(મધુકર ઉઠીને અંદર જાય છે)

જય-(ચતુરને કાનમાં) એનું અંદર શું કામ છે ?

ચતુ-કાકીએ મહુને કહ્યું, કે પેટ્રો સીવીલ-મેરેજનો સીન લજવવાનો છે, તેમાં એનો ચીપ્ પાઠ છે, એટલે !

શિક્ષક-હ્યો, ત્યારે જોસો, મી. મધુકર ! હવે અમેરન લઈશું.

જય-અરે ના, ના, એમ તે કંઈ જવાય કે ? ઉતાવળ શી છે ? જુઓને, આજ મહારી બર્થ ડેની પાર્ટીમાં અમારા મીસીસે એમના મંડળ તરફથી એક સીવીલ-મેરેજનો ન્હાનકડો પીસ લજવવાની જોઠવણ કીધી છે. તે હવે જોઈને જ જાણે, સમજવાને ? ચતુર ! જોને, હવે કેટલી વાર છે ? મહેમાનો ખોટી થાય છે.

(ચતુર અંદર જઈ તરત પાછો ફરે છે)

ચતુ-અધું તૈયાર છે. તમે મહેમાનોને લઈને હમણા જરા વાર અંદર બેસો. દરખાન હું ખગીયામાં બેસવા માટે ખુર-સીઓ ગોઠવી દઉં છું. કારણ પ્રોગ્રામ ત્યાં રાખેલો છે.

જય-ભલે, ગૃહસ્થો અને ખાનુઓ ! ત્યારે ચાલો.

(અધા ઉડીને અંદર જાય છે-ચતુર ખુરસીઓ ઉપાડી જાય છે. સીન ટ્રાન્સફર થાય છે. ખગીયાનો દેખાવ. ચતુર જ્યોતિના પોશાકમાં સજ્જ અપ-ટુ-ડેટ રોઝીને ધુંધટ કાઢી લાવે છે. સાથે પાદરીના વેશમાં ખરી જ્યોતિ અને સ્નેહજનના ઉમેદવાર મધુકર પ્રવેશે છે.)

ચતુ-(સ્વગત-રોઝીનો ધુંધટ ઉંચો કરી એનું કાળું ઠીકરા જેવું મોઢું ખતાવતા).

જોઈ લ્યો આ સિકલ ખીજ કોલસાની ખાણ છે,
માશુક જેને આ મળે એનાં જીવનની લ્હાણ છે.
છે રંગ કાળો પણ અહાહા દુધ જેવું નામ છે,
આ જેન્ટલમેનને શી ખબર ? કે અંદરનો ભેદ આમ છે.

(ખેતને પાસે પાસે ઉભા રાખે છે. ત્યાં જયમણિ તમામ પ્રેક્ષકની પલટણને લઈ આવી પડે છે. પોતાની સ્ત્રીને પર-પુરુષ સાથે ઉભેલી જોઈ વ્હેમાય છે. ચતુર અધાને ઈસારતથી બેસી જવાનું કહે છે.)

ચતુ-(અધાને સમજાવે છે) મહેરખાન સદ્ગૃહસ્થો અને સન્નારીઓ ! આ એક ન્યાતજાત સગાં સ્નેહી સર્વ કોઈને ઠોકરે મારી શુદ્ધ પ્રેમથી એકેકથી ચાહનાર જોડેલું ગવર્ન-મેન્ટ સરકારના છેલ્લા સીવીલ-મેરેજ એક્ટ મુજબ સ્નેહ-લગ્નની સાંકળથી જોડાય છે.

જય—(ચતુરના કાનમાં) ચતુર ! આ તહારી કાઢી છે ?
ચતુ—અલખત ! એમનો સ્નેહલગ્નની સુંદરીનો મુખ્ય
પાડ છે. તમે જુઓ તો ખરા !

પાદરી—(પુસ્તક ઉઘાડી બડબડે છે) વેલ ! વેર ઈઝ ધ રીઝ ?

મધુ—(ગજવામાંથી કાઢી રોઝીની આંગળીએ પહેરાવે છે)
હીઅર ઇટ ઇઝ સર !

પાદરી—વેલ મીસ જ્યોતિ ! હુ યુ લવ હીમ ?

(ચતુર પાછળથી એનું માથું હલાવી હા પડાવે છે.)

વેલ મી. મધુકર ! હુ યુ લવ હર ?

મધુ—વીથ ઓલ માઇ હાર્ટ એન્ડ સોલ

પાદરી—ધેન ઇન ધી પ્રેઝન્સ ઓફ ધીસ ઈન્વાઇટેડ
જેન્ટલમેન એન્ડ લેડીઝ એઝ વીટનેસીસ, આઇ પ્રોનાઉન્સ યુ
ઓથ હસબંડ એન્ડ વાઇફ. (પુસ્તક ઉઘાડે છે)

વીથ એ એઇન ઓફ લવ આર્ડ જોઇન ધીસ એન્જન એન્ડ કેરેજ,
બી હેપી યુ હસબંડ એન્ડ વાઇફ એન્ડ બી હેપી યોર સીવીલ મેરેજ.
મે ગોડ બ્લેસ યુ સુન વીથ એ સ્ટાડિટ એન્ડ સીવીલાઇઝડ સન,
ડાન્ટ રીમેમ્બર ધી પાસ્ટ માઇ ચીલ્ડ્રન ડન ઇઝ ડન ઇટ કેનનોટ બી અનડન.

(મધુકર રોઝીને કીસ કરવા જાય છે, ત્યાં જયમણી એકદમ
ધસી જાય છે.)

જય—હોલ્ટ !

ચતુ—રેડ ડેન્જર સીગનલ ! મી. મધુકર ! એકસકયુઝ
મી પ્લીઝ ! અચાનક સાંકળ ખેંચાઈ છે. કોઈ અકસ્માત

થયો હોય એમ લાગે છે તો મહેરબાની કરી હવે તમારો આ નાટક લજવાવો આટલેથી....

મધુ-(પીજવાઈને) નાટક ! આ નાટક લજવાય છે ?

જય-ત્યારે શું થાય છે ? ખરેખરા લગન-મગન થાય છે, કે ?

લીમ-વેરી નાઈસ પ્લોટ ! દીકરા....ત્યારે તો !

ખાન-મુંગા મરો, બાવાજી ! આય કંઈ ડરામા નથી થતો !

જય-(કાનમાં) ચતુર ! મહેં એની તમામ શર્તો કબુલ રાખી છે. પણ તે છતાં જો એ બધાના દેખતા આવું નફર પગલું ભરશે તો...

ચતુ-તે તમે જાણો ને એ જાણે, આપણે કંઈ જાણીએ નહિ. હું તો ચિકીનો ચાકર !

મધુ-મીસ્ટર ! અમારા રંગમાં લાંગ પાડનાર તમે છોકાણ ?

જય-ત્યારે બાપ ! જેન્ટલમેનના દીકરા ! તુંજ કહેને, કે તું કોણ છે ?

મધુ-હું મીસ જ્યોતિનો લવર અને હવે પછી જસ્ટ મેરીડ હસબંડ છું. કેમ ડાલીંગ ! (ખભે હાથ નાખે છે)

પાઠરી-મી. ચતુર ! વોટ ઈઝ ઓલ થીસ ?

ચતુ-સાહેબ ! બાબત એમ છે, જે આ મીસ્ટર એમના ફર્સ્ટ હેન્ડ હસબંડ છે, અને આ મીસ્ટર એમના સેકન્ડ હેન્ડ હસબંડ છે.

(બંને જયમણી ને મધુકર આ ખુલાસો સાંભળી ચમકે છે)

જય-મીસ્ટર ! હું તમને વગર રજાએ મહારા ઘરમાં આવવા માટે, તથા મહારી પરણેલી વાઈફ સાથે આટલી હદ

સુધીની નફ્ટ છુટ લીધા માટે ઘર પ્રવેશની અને બહનક્ષીની ફરિયાદ માંડી કોરટે ઘસડીશ. સમજ્યા ?

(બધા પરોણાઓ અંદર અંદર ચર્ચા કરે છે.)

પાદરી-મી. જયમણી ! આઈ સે બી કવાઈટ. આ જેન્ટલમેન નિર્દોષ છે. તમારી વાઈફે પોતાની રાજપુશીથી આ સીવીલ મેરેજ કરાવવા માટે મ્હને તેડાવ્યો હતો, અને હું કોરટમાં એમની તરફથી સાક્ષી આપીશ, કે એ બંનેના લગ્ન કાયદેસર થઈ ચૂક્યા છે.

જય-પણ કોણે કહ્યું ? મ્હને તો આ એક ગમ્મતને ખાતર નાટક લજવવાની વાત કરી હતી ? શું તમે બનાવટી નહિ પણ ખરેખરા પાદરી છો ?

પાદરી-ઈફ યુ હેવ એની ડાઉટ, આસ્ક મી. ચતુર !

જય-ચતુર ! દીકરા આ શો ગોટાળો છે ?

ચતુ-કાકા ! કાકી એમની રાજપુશીથી આ લગ્ન કરે છે.

જય-ત્યારે તહે મ્હને બાણી જોઈને અંધારામાં રાખ્યો, એમજને ? હરામખોર !

ચતુ-પણ એમાં હું શું કરું ? મીઆ બીબી રાજ તો ક્યા કરે કાજ ? આ કાકી ઉભા. એમને જ પૂછી જુઓને, એટલે ખખર પડશે.

મધુ-(પાદરીની મદદથી અને જ્યોતિના મૌનથી શૂર થઈ છે) હાં....વેલ મી. ચતુરભાઈ એન્ડ માઈ હાર્ટીએસ્ટ

ફ્રેન્ડસ મી. લીમજીભાઈ, ખાન, દાદા એન્ડ વિલાયતી, નાઉ વી આર ગોઈંગ ટુ માથેરાન ફોર અવર હનીમન.

[ટોપી ઉતારી પાદરીને નમે છે]

જય-ઓહ માઈ ગોડ ! (જયોતિના પગ પકડે છે.)
જયોતિ ! માઈ ડાર્લીંગ ! મહેં તહારી એકેએક શર્તો કબૂલ રાખી, તે છતા મહુને આમ દગો લીધો ?

લીમ-વેલડન....વેલડન....એ દ્રયુ લવર....

[ખાન એને ખેસાડી દે છે]

ચતુ-કાકા ! હજી એક રસ્તો છે.

જય-હોય તો ખતાવ, ભાઈ ! એક વખત ખતાવ્યો હતો, એવો તો નથીને ?

ચતુ-ના રે ના, એમ વારે ઘડીએ કંઈ મશ્કરી થાય ? આ બધાના દેખતા તમે કાકીને કાલાવાલા કરી પગે પડો ને માફી માગો, ને પ્રતિજ્ઞા લ્યો, કે હવેથી સ્ત્રીઓને સન્માનની દ્રષ્ટિએ જોઈશું.

જય-દેવી ! (હાથ જોડીને) ચતુરના કહેવા મુજબ હું મહારી ભૂલચૂકની માફી માગી આજથી પાણી મુકું છું, કે હવેથી તમને માનની દ્રષ્ટિએ જોઈ એકેએક બાબતમાં તમારી સલાહ લઈશું.

[રાજી મધુકરનો હાથ છોડી દે છે]

મધુ-ત્યારે મહારી આશા ! આપણા સીવીલ-મેરેજનું પ્રોપોઝીસ ?

જયો-(પાદરીનો વેશ દુર કરી પગમાંથી ચંપલ કાઢી)
લે, આ મ્હારું પ્રોમીસ ! (એક લગાવે છે)

જય-કોણ ! મ્હારી જયોતિ ?

બધા-હૈં ! આ શું ?

મધુ-ત્યારે આ કોણ છે ?

ચતુ-(રોઝીનો ઘુંઘટપટ દુર કરતા) એ આપસાહેબની
સીવીલ મેરેજની વાઈફ. લ્યો સાહેબ, જલ્દી કરો, અને
ઉપડો એમને લઈને માથેરાન.

ભીમ-(ખડખડાટ હસતો) આહાહાહાહા ! હીકરા મધુકર !
તેં પણ બાવા કમાલ કરી નાખી ! આબાદ બીજી જન્મતની
દૂર જોઈ લેવી !

ખાન-અજી કયા કમાલ ફેસ હૈ ?

વિલા-જસ્ટ લાઈક એ નીચો....

મધુ-ઓહ....મ્હારું એક જેન્ટલમેનનું ઇન્સાઈટ.

રોઝી-(એનો હાથ પકડી) માર્છ ડીઅર મધુકર !

મધુ-ખસ...અક્કલના બારદાનો ! તમે શું હસો છો ?
(જવા માટે છે) ઠીક છે; હું આ અપમાનનો બદલો લઈશ.

ચતુ-એ મહેરબાન ! એમ કોરેકોરા કઈ હવે જવાય
કે ? આ તમારી વાઈફને સાથે લેતા જાવ, નહિ તો....
(રોઝીને ધકેલે છે)

જવ-નહિ તો એની આખર ઉપર હાથ નાખવાનો
આરોપ મુકી....

મધુ-બહુ થયું. મીસીસ જયોતિ ! નાઉ એકસ્કયુઝ મી
પ્લીઝ, આઈ એપોલોગાઈઝ ફોર માઈ સચ બીહેવીઅર....

(પગે પડી મારી માગે છે.)

જયો-સીઓને પગની જૂતી માનનારા સુધારકો ! સીઓ
ધારે તો તમને એમના પગની મોજડીને પણ સલામ ભરાવી
શકે છે, એ હવે જોયું ?

મધુ-જોયું, બાપા ! ધરાબર જોયું. હવે મહેરબાની કરીને
આટલી વખત માફ કર. મ્હારી આબરૂની આ બધા વચ્ચે
હંરાજી થઈ ગઈ છે.

ચતુ-આબરૂ ! જોઈ લ્યો સાહેબો ! આ આબરૂદારના
દીકરા ! જેન્ટલમેન લોકર ઉર્ફે ખાનદાનના સફરચંદ !

જયો-પારકા ઝેરાં ઉપર નજર નાખવાનો અને પ્રેમ
કરવાનો તમને પુરૂષોને કેમ જાણે પરવાનો ! અને સીઓ
બાપડી લોગે લાવે કોઈની સાથે સહેજ વાત કરતી હોય,
તો જ્હેમી સમાજ તેમને માથે ઝાડના ઝાડ તોડી પાડે !
બાલો જોડે, હવે તમારી ખાનદાનીનો એક ગંજાવર રીપોર્ટ
જાહેર પેપરમાં આપવા લાયક છે કે નહિ ?

બંને-(જયમણી-મધુકર) અમે અમારી ભૂલ કબુલ
કરીએ છીએ, હાથ જોડીએ છીએ.

જયો-(ધણીને) હવેથી સીઓને હલકી નજરે જોશો ?
(જવાબ ના. ના.) અમારા મંડળને અમારી પ્રવૃત્તિઓને
અને અમારે માટે જાહેરમાં ફાવે એમ બકશો ?

જય-ના, જી ના. હવે બોક્ષીને જઈએ ક્યાં ?

જયો-(મધુકરનો કાન પકડીને) અને તમે મી. જેન્ટલમેન લોકર ! તમારો શો વિચાર છે ? પારકી સ્ત્રીઓને તમારી મા-બહેનની નજરે હવેથી જોશો ? સ્ત્રીઓને આમ ને સ્ત્રીઓને તેમ છુટ આપો, એવા એવા વિચારો કેવળ વાણીમાં ન રાખતા કર્તવ્યમાં મુકી તેનો અમલ કરશો ? આજ પછી કોઈ દિવસ આવી ખાનદાનીના ધંધા કરશો ?

મધુ-લોગ લાગ્યા હોય તો કરું. મહારી મા ! હું સુધરી જવાનું પાણી મુકું છું.

જયો-તો જાવ, આટલી વખત તમને જવા દઈ સુધરી જવાની એક તક આપું છું. ગેટ આઉટ, એન્ડ ડોન્ટ શો મી યોર ફેસ અગેન. ચતુર ! શો હીમ ધ વે.

ચતુ-ચાલો મહેરખાન ! નાટક ખલાસ થઈ ગયો. તમે પણ હવે પધારી જાવ.

[ચાર મિત્રો સાથે મધુકરને બહાર કાઢે છે.]

જોન-(ખીજી સહીઓ સાથે) હ્યો ત્યારે, મીસીસ જયમણી ! હવે અમે પણ રજા લઈશું.

જયો-ભલે, પધારજો. એકસકયુઝ ફેર ધી ટ્રબલ ઠેન્ક યુ મીસ રોઝી !

[બધા શેઠકહેન્ડ કરી રસ્તે પડે છે.]

ચતુ-હ્યો ત્યારે કાકા ! હવે સેવક પણ રજા લેશે.

જય-તહારા કાકીને પૂછી જો, મ્હને નહિ હવેથી જે કંઈ થાય તે એમની સંમતિથી !

અતુ-પણ કાકીના ઓડીનન્સની મુદત હવે ખલાસ થઈ ગઈ છે. તેમજ આજથી કાકીસાહેબે તમારું ગૃહપતિ તરીકેનું રેઝીગનેશન પણ મંજૂર કર્યું છે, એટલે હવે આવતી કાલથી તમને લીબરટી, ફ્રીડમ મેજ.

જય-હું એ બધું સમજું છું. આમાં અંદરખાનેથી તું પણ સામેલ લાગે છે.

અતુ-કાકા ! આ નાટકનો સૂત્રધાર કે ડાયરેક્ટર બેમાંનો એકે હું નહોતો.

જયો-ચાલો હવે પડતી મુકો એ વાત. અને હું પૂછું એનો મ્હને જવાબ આપો. આજ પછી તમે તમારું વર્તન ઘરમાં મ્હારી સાથે કેવું રાખવા માગો છો ? જેથી મ્હને અહીં રહેવું, કે મ્હારા બાપને ત્યાં જવું, એ નક્કી કરવાની સમજ પડે.

અતુ-બોલી જાવ, કાકા ! બેઉ વાડ ?

જય-તમે કહેશો એવું, પછી કંઈ છે ?

જયો-તો જુઓ સાંભળો.

ગાયન-૬

હવે એડી થાળીમાં અમે જમવાના નહિ,

તમને દેવતા માનીને અમે નમવાના નહિ.

ઘોષ પગલાં તમારા અમે પીવાના નહિ,

તમે ધમકાવશો તો અમે ખહીવાના નહિ.

બોલો શો છે વિચાર ?

ચતુ-કાકા શો છે વિચાર ?

જય-ત્હારો કાયદો પસાર.

જયો-હવે માર ફાડ ગાળ અમે ખમવાના નહિ—હવે

અમે ધુધટા તાણીને ઘેર બેસવાના નહિ,

રોજ મુલામાં રાંધવાને પેસવાના નહિ.

ચતુ-[સાંભળ્યું કે ? કાકા ! ત્યારે શું કરશો ?]

અમે જઇશું નિશાળ, જ્ઞાન કરશું વિશાળ,

પછી કેળવશુ બાળ, તમને ગમવાના નહિ.

કહો પુરષો નિષ્કૃર,

જય-બધી માંગણી મંજૂર.

જયો-.....હવે વરઘેલા થઇને પૂંડે ભમવાના નહિ—હવે

હવે બાળવ્રજન વ્રધવ્રજન કરવાના નહિ,

કદી કાળો વૈધવ્ય-વેશ ધરવાના નહિ.

ધર્મશાસ્ત્રના કુવામાં મરવાના નહિ,

તમે હગત્રાં ભરાવો ત્યાં ભરવાના નહિ.

ચતુ-(ત્યારે ?)

જયો-અમે થઇશું સ્વતંત્ર. લઇશું સેવાના મંત્ર,

સાથે શિક્ષણના યંત્ર, કદી ખમવાના નહિ—હવે

[પડદો પડે છે સર્વે વિદાય થાય છે.]

→ સમાપ્ત ←

“પુષ્પ” ના હાસ્યરસિક એકાંકી નાટકો

એક પણ સ્ત્રી પાત્ર વિનાના

પ્રીફેસ બેરીસ્ટર

[ફક્ત ગુજરાતી જાણનાર વિદ્યાર્થીઓ પણ ભજવી શકે છે.]

અમેરીકન ડોક્ટર

[અત્રેજી મીડલ સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓ માટે બાસ]

અપ-ટુ-ડેટ સેમ્પલ્સ

[ફક્ત હાઈસ્કુલ અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને જ માટે]

મુંબઈ નો મવાલી

[સ્ત્રી પાત્ર વાળો-નાટકના થીએટર ઉપર સ્ટેજ થર્મ શકે એ સ]

ગાયન-ભાષણ તથા સૂચનાઓ સાથેના આ ચારે નાટક શાળાઓના
સોશીયલ ગેઢરીંગ, ઇનામના વાર્ષિક મેળાવણ, તથા જાતિ-મમાજના
સંમેલનોમાં શિષ્ટ સ્ત્રી-પુરુષો સમક્ષ વિના નાંદિએ ભજવી શકાય એવા છે.

મૂલ્ય : દરેકના પાંચ આના [પોસ્ટેજ સાથે]

શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-સુરત

